

nsCr

Licht Verstandelijk Beperkte jongeren in de strafprocedure: knelpunten en risico's

**Licht Verstandelijk Beperkte jongeren in de
strafprocedure:
knelpunten en risico's**

Marigo Teeuwen

Marijke Malsch

Amsterdam, 2017

Voorwoord

Toenemende signalen over een oververtegenwoordiging van licht verstandelijk beperkte (LVB) verdachten in het strafrecht maken dat er de laatste jaren hier meer aandacht voor deze groep is ontstaan. We weten evenwel nog weinig in welke mate een verstandelijke beperking tijdens de strafprocedure wordt herkend en hoe professionals met deze verdachten omgaan. Derhalve hebben we onderzoek gedaan naar de bejegening ervan gedurende een drietal fases van de strafprocedure in twee grote steden: het proces-verbaal verhoor door politie, de bespreking aan de ZSM-tafel en de strafzitting.

Uit ons onderzoek blijkt dat tijdens de aanhouding en verhoorfase door de politie een verstandelijke beperking nog weinig wordt onderkend. Bij ZSM komt naar voren dat het voor het onderkennen van een licht verstandelijke beperking (LVB) het lastig balanceren is tussen 'snel en zorgvuldig'. Dit is vooral het geval bij first offenders omdat over hun achtergronden op dat moment nog weinig bekend is. Bovendien is de ZSM-tafel primair op waarheidsvinding gericht, waardoor er minder aandacht is voor sociale factoren. Gedurende de zittingen waarbij zaken door het Openbaar Ministerie (OM) worden afgedaan - en openbare zittingen bij de rechter - blijkt er meer aandacht te zijn voor de sociale context, een verstandelijke beperking komt dan meer naar voren.

Wij willen Stichting Steunfonds Pro Juventute Nederland, Pro Juventute Steunstichting 's-Gravenhage, en het Amsterdam Law And Behavior Institute hartelijk danken voor de door hen verstrekte subsidie én het in ons gestelde vertrouwen bij het uitvoeren van dit onderzoek. Voorts danken wij de contactpersonen bij het Parket-Generaal voor het constructieve overleg en de toegang tot het bijwonen van de ZSM-tafel bijeenkomsten. Tevens bedanken we de ketenprocescoördinator en de coördinerend ZSM-secretaris in de twee grote steden voor hun flexibele hulp, alsmede de respondenten van de politie, het OM, de reclassering, de Raad voor de Kinderbescherming, en de ZM voor hun betrokkenheid bij de interviews. Ten slotte willen we de jeugdreclasseringscliënten danken voor het feit dat zij hun ervaringen over de strafprocedure met ons hebben willen delen.

Amsterdam, september 2017

Marigo Teeuwen

Marijke Malsch

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	7
1. Aanleiding, doel- en vraagstelling studie	9
2. Onderzoeksmethode, een kwalitatieve benadering	10
2.1 Observeren en analyseren van het overleg aan de ZSM-tafel	10
2.2 Observeren en analyseren van zittingen in de strafzaak	10
2.3 Interviews met professionals	10
2.4 Interviews met LVB-jongeren met een jeugdreclasseringsmaatregel	11
2.5 Beperkingen van dit onderzoek	12
3. Definitie en kenmerken van een licht verstandelijke beperking	12
4. Achtergrondkennis strafprocedure	12
4.1 Herkenning LVB	12
4.2 Preselect	13
4.3 Consultatie- en rechtsbijstand	13
4.4 Versnelde afdoening (ZSM).....	13
4.5 OM-Zitting	15
4.6 Adolescentenstrafrecht.....	15
Resultaten	16
5. De ZSM-tafel	16
5.1 Observaties ZSM-tafel in twee grote steden: algemene gang van zaken	16
5.2 ZSM-bijeenkomsten in Stad I en Stad II	17
5.2.1 Observaties ZSM-tafel.....	18
5.2.2 Inzage processen-verbaal bij ZSM	18
6. Herkenning en bejegening van LVB door professionals	20
6.1 Inschatting aantal LVB-verdachten in de strafprocedure	20
6.2 Vaststelling verstandelijke beperking bij aanvang strafprocedure?	21
6.3 Herkenning LVB-kenmerken bij ketenpartners ZSM.....	21
6.4 Rekening houden met beperking?.....	23
6.5 Gevolgen voor verdachten door gebrek aan LVB-kennis	23
6.6 Toepassen Adolescentenstrafrecht?	24
6.7 Rol jeugdadvocatuur	25
6.8 Conclusie herkenning en bejegening LVB.....	26
7. Ervaringen professionals met ZSM	27
7.1 Genoemde pluspunten	27
7.2 Algemene en specifieke kritische noties	27

8. Zittingen	29
8.1 OM – zitting (TOM/TOMMI/TRIP/OTP)	30
8.2 Enkelvoudige- en meervoudige strafkamerzitting (rechter)	31
8.2.1 Observaties	31
8.2.2 Herkenning van een licht verstandelijke beperking	31
8.2.3 Communicatie (verbaal en non-verbaal).....	31
8.2.4 Interactie tussen procesdeelnemers.....	32
9. Ervaringen en oordelen van vijf LVB-jeugdreclasseringscliënten	32
9.1 Communicatie met professionals	32
10. Beantwoorden onderzoeksvragen	35
11. Aanbevelingen	37
Literatuur	38
Verklaring van gehanteerde afkortingen	41

Samenvatting

Uit ons onderzoek naar LVB-jongeren in de strafprocedure blijkt dat de door ons geïnterviewde professionals vooral positief zijn over de samenwerking tussen de ZSM-partners.

Daarnaast ervaren zij echter wel knelpunten door de combinatie van twee van de drie doelstellingen bij ZSM: 'snel afdoen' en 'zorgvuldigheid'.

Wat betreft OM-zittingen en zittingen bij de rechter wordt er meer tijd uitgetrokken voor de strafprocedure.

Professionals bij ZSM vinden de korte tijdspanne bij ZSM, binnen zes uur een routeringsbeslissing nemen, in eerste instantie gunstig. Vooral voor licht verstandelijk beperkte verdachten die oorzaak en gevolg moeilijk kunnen overzien wordt dit als een goede ontwikkeling beschouwd. Hoewel er volgens de respondenten de laatste jaren meer aandacht is gekomen voor LVB'ers, zijn zij toch van mening dat er tekorten zijn in het herkennen van een verstandelijke beperking in de strafprocedure. Dit verschilt per beroepsgroep maar is ook erg afhankelijk van kennis en ervaring van de professional in kwestie, dan wel de mate waarin de professional is gespecialiseerd in het jeugdrecht. Met name bij 18- first offenders, volwassen verdachten, inclusief de 18- tot 23- jarigen is de kans dat een verstandelijke beperking niet wordt opgemerkt aanzienlijk. Een reden hiervoor is ook dat er bij lichte delicten tegenwoordig geen vroeghulp meer plaatsvindt.

Tijdens het bijwonen van ZSM-bijeenkomsten viel ons op dat het onderwerp LVB eigenlijk niet ter sprake kwam.

Startpunt bij de ZSM is het door de politie opgemaakte proces-verbaal (PV) van verhoor. Echter, het verhoor door politie is primair gericht op waarheidsvinding, dat wil zeggen of de verdachte het delict al dan niet heeft gepleegd. De sociale context komt bij ZSM weinig aan bod. Als LVB'ers afstand doen van rechtsbijstand neemt deze kans toe. En als een verstandelijke beperking bij ZSM niet naar voren komt dan is er een risico dat mogelijke LVB-verdachten als 'normaal' begaafde verdachten worden bejegend met het risico op een niet aangepaste strafafdoening en op het niet toepassen van het adolescentenstrafrecht. Bij een niet op de beperking toegepaste afdoening is er een risico op het mislukken van de strafuitvoering, inclusief een verhoogde kans op recidive.

Als men wel op de hoogte is van een verstandelijke beperking, bestaat er nog geen duidelijkheid over de juiste of gewenste bejegening. Respondenten van alle professies vinden het lastig om de gevolgen van de beperking te duiden en hiermee om te gaan. Eigenlijk zijn er verhoudingsgewijs weinig verschillen tussen LVB'ers en niet-LVB'ers in het toepassen van interventies zo blijkt uit de interviews. Het gepleegde delict dat al dan niet bewijsbaar is staat primair en LVB wordt dan niet altijd meegewogen. De meeste respondenten zijn van mening dat er binnen de eigen beroepsgroep behoefte is aan meer kennisontwikkeling over LVB.

Bij het inzien van dertig ZSM-processen-verbaal viel ons op dat er 'zachte informatie' in stond die zou kunnen duiden op een mogelijke LVB. Op basis hiervan kregen we bij twintig van de dertig ZSM-casussen de indruk dat het om een verstandelijk beperkte jongere zou kunnen gaan. De geschetste situaties waarin er onvoldoende signalen worden waargenomen over een mogelijke verstandelijke beperking betekenen ook dat de onderliggende problematiek niet tijdig naar voren komt waardoor mogelijke hulpverlening niet op gang komt.

Bij OM-zittingen en zittingen bij de rechter komt de sociale context van de verdachte ruim aan bod met een grotere kans op het onderkennen van een verstandelijke beperking.

Landelijk jeugddofficier Mijnarends (2014) is van mening dat 'in de hogedrukpan' van ZSM een aantal kinderrechten onder druk staan. Zij doelt hiermee op gebrekkige informatie tijdens de ZSM-tafel maar ook op gebrek aan ervaring waardoor er onvoldoende wordt geïnvesteerd in bestaande risicofactoren van de jongere. Dit geldt naar ons idee nog meer voor LVB'ers die immers meer risicofactoren met zich meedragen dan normaal begaafde verdachten. De toegenomen instroom bij ZSM en hiermee samenhangend de grote werkdruk zijn een risico voor de waarheidsvinding en een eerlijke procesgang. Het feit dat de rol van de kinderrechter steeds meer naar de achtergrond verdwijnt speelt bij LVB'ers een grotere rol tijdens een buitengerechtelijke afdoening als ZSM. De geïnterviewde verstandelijk beperkten zijn het meest tevreden over de contacten met hun

advocaat en het minst over die met de politie. De toonzetting tijdens de aanhouding en het verhoor is het meest bepalend voor het verloop hiervan. Hoewel de jongeren zeggen te begrijpen wat er tijdens de zitting tegen hen wordt gezegd blijkt dit in de praktijk anders te zijn.

Al met al lijkt het alsof niet alleen de kennis niet voldoende is, ook de relevantie van die kennis voor het verloop van het strafproces lijkt bij betrokkenen een beperkte rol te spelen. Gezien het hoge percentage LVB'ers in detentie lijkt de vraag relevant of en in hoeverre de beperking zelf van invloed is op het verloop van het strafproces van een LVB'er. Voor professionals en LVB'ers valt er nog veel winst te boeken in de strafprocedure. Redenen voor ons om in de nabije toekomst te starten met het onderzoek *Levensloop LVB'ers in het strafrecht en in de zorg*.

1. Aanleiding, doel- en vraagstelling studie

Er zijn de laatste jaren steeds meer signalen dat licht verstandelijk beperkte (LVB) en zwakbegaafde jongeren fors oververtegenwoordigd zijn in het strafrecht. Ook blijkt dat bij jeugdige veelplegers vrijwel altijd sprake is van een cognitieve beperking (Weijers, Hepping & Kampijon, 2010). Tegelijkertijd zijn verstandelijk beperkte jongeren – ondanks het feit dat zij meer problemen hebben in vergelijking met ‘normaal’ begaafde jongeren – relatief ondervertegenwoordigd in de vrijwillige hulpverlening. Voor een niet onbelangrijk deel blijkt het strafrecht een eerste aanleiding voor contact met professionele hulpverlening te zijn, maar dan in de vorm van een jeugdreclasseringsmaatregel.

In Nederland spreekt men van een licht verstandelijke beperking bij een IQ tussen de 50 en 70. Mensen met een IQ tussen de 70-85 noemen we in eerste instantie zwakbegaafd. Maar indien ook beperkingen aanwezig zijn in het sociaal aanpassingsvermogen spreekt men bij hen eveneens van een licht verstandelijke beperking. Op basis van een normaalverdeling is er een schatting dat ongeveer 16% van de bevolking een IQ heeft tussen de 50-85. Over deze groep, voor zover de verdachte een leeftijd heeft tussen de 12 en 23 jaar, gaat deze studie.

Mogelijke oorzaken voor de oververtegenwoordiging van licht verstandelijk beperkte jongeren in het strafrecht zijn onder andere de ingrijpende maatschappelijke veranderingen die de laatste decennia hebben plaatsgevonden, zoals individualisering, meer eigen verantwoordelijkheid in de zorg en een repressiever strafklimaat (zie Teeuwen, 2012). LVB-jongeren komen hierdoor steeds meer in de knel en hoewel ze meer risicofactoren met zich meedragen dan hun normaal begaafde leeftijdsgenoten, lijken zij in het strafrecht tegenwoordig juist meer als ‘normale’ jongeren te worden bejegend. Reden hiervoor is in de eerste plaats dat hun beperking bij aanvang¹ van de strafprocedure vaak (nog) niet is vastgesteld. Een belangrijke reden is ook dat er in de samenleving een verschuiving is opgetreden van welzijnsdenken naar ‘rechtsdenken’ (Doek, 2000 in Meuwese, Blaak & Kaandorp, 2005; Teeuwen, 2012). Voor de strafprocedure van LVB’ers kan deze verschuiving een spanning oproepen in de balans tussen straffen en zorgverlening.

In dit onderzoek willen we nagaan hoe in een aantal specifieke fasen van de strafprocedure met LVB-jongeren wordt omgegaan. De centrale vraag hierbij is:

Wat zijn de mogelijke knelpunten en risico’s voor LVB- jongeren-als-verdachte alsmede voor professionals in Stad I en Stad II tijdens een drietal fasen in de strafprocedure (herkenning, ZSM-tafel, en zitting), en welke (voorlopige) aanbevelingen vloeien hieruit voort.

Het eerste contact tussen een LVB-verdachte en het strafrechtssysteem is de aanhouding en het verhoor door de politie. Vervolgens wordt de zaak in veel gevallen behandeld aan de zogenoemde ZSM-tafel, en ten slotte komt een deel van de zaken op zitting bij het OM of bij de rechter. In principe kan tijdens elke stap vastgesteld worden of de verdachte jongere een licht verstandelijke beperking heeft. De vraag of een beperking wordt opgemerkt of niet kan grote gevolgen hebben voor het verloop van het proces en voor de straf of afdoening die de jongere krijgt.

De volgende deelvragen zullen we proberen te beantwoorden:

1. Is de verstandelijke beperking bij aanvang en verloop van de strafprocedure bekend? Zo ja, door wie en hoe is deze vastgesteld?
2. Zijn er verschillen in de afdoeningen als gevolg van de al dan niet aanwezige LVB-kennis en expertise?
3. Welke knelpunten en risico’s zijn er voor professionals en voor LVB-jongeren als verdachte tijdens de strafprocedure te signaleren?

Deze studie is een opstap naar een vervolgstudie naar *de Levensloop van LVB’ers in het strafrecht en in de zorg*. We willen daarbij dieper ingaan op de positieve dan wel negatieve invloed van de contacten met het jeugdstrafrecht op de levensloop van verstandelijk beperkten ².

¹ Onder ‘aanvang’ van de strafprocedure wordt de aanhouding en het verhoor door de politie bedoeld.

² Voor deze levensloopstudie maken we een follow-up studie van de 120 LVB-jongeren uit het onderzoek *Verraderlijk gewoon*. Daarnaast willen we 30 verdachte LVB-jongeren gedurende de gehele strafprocedure

2. Onderzoeksmethode, een kwalitatieve benadering

Voor deze studie hebben we gegevens verzameld met behulp van verschillende onderzoeksmethoden: observeren van 'ZSM-tafel', inzage in 30 processen-verbaal, observeren van OM-zittingen en zittingen bij de rechter, interviewen van professionals in twee grote steden (in dit onderzoek Stad I en Stad II genoemd) en interviewen van vijf LVB-jongeren met een jeugdreclasseringsmaatregel. Deze onderdelen werken we in paragraaf 2.1 uit.

De keuzes voor de locaties rond de ZSM-tafel en de te houden interviews in de steden I en II zijn in overleg met het Parket-Generaal gemaakt. We tekenden een geheimhoudingsverklaring voor zowel het OM als de politie. De resultaten van de analyses geven we in deze rapportage geanonimiseerd weer, en waar nodig zijn details gewijzigd om herkenning te voorkomen.

2.1 Observeren en analyseren van het overleg aan de ZSM-tafel

Voorafgaand aan de start van onze observaties voerden we oriënterende gesprekken met de coördinerend jeugdofficier en met de coördinerend ZSM-/jeugdofficier in respectievelijk Stad I en Stad II. In Stad I maakte de coördinerend ZSM-secretaris ons wegwijs bij ZSM en zorgde ervoor dat we daar gedurende vijf dagen de gang van zaken konden observeren. Daarnaast hebben we 15 ZSM-zaken gevolgd van jongeren tussen de 12 en 23 jaar vanaf het moment dat ze op de monitor stonden. We liepen mee langs alle ketenpartners tot en met het overleg met de OvJ.

Ook in Stad II liepen we vijf dagen mee op de ZSM-locatie. Hier maakte de Keten Proces Coördinator (KPC) ons wegwijs bij ZSM. In beide steden konden we behalve het volgen van de jongeren 'via de ZSM-monitor/ZSM-tafel' ook een vergelijking maken tussen de ZSM-bespreking en de informatie uit de processen-verbaal (PV). In de twee steden hebben we hiervoor in totaal dertig PV's bestudeerd.

2.2 Observeren en analyseren van zittingen in de strafzaak

In Stad I woonden we twee ochtenden OM-zittingen³ bij, twee ochtenden jeugdzittingen bij de enkelvoudige kamer en één middag jeugdzittingen bij de meervoudige kamer. In Stad II observeerden we zittingen bij zowel de enkelvoudige kamer als de meervoudige kamer van de rechtbank gedurende vier dagdelen. Een topiclijst diende als uitgangspunt voor onze observaties. Onderwerpen hierbij waren:

- Verbale communicatie zoals gesprekstechnieken (open/gesloten vragen, doorvragen, complimenteren, et cetera)⁴
- Non-verbale communicatie
- Interactie tussen de deelnemende partijen
- Mogelijke indicaties voor herkenning van een verstandelijke beperking.

2.3 Interviews met professionals

In totaal zijn zeventien face-to-face interviews afgenomen bij de volgende professionals: drie politiemedewerkers, drie officieren van justitie, twee rechters, drie jeugdstrafadvocaten, drie medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming, en drie medewerkers van de reclassering (waarvan twee van Reclassering Nederland (RN) en één van Inforsa⁵). Op de dagen dat we bij ZSM

---

volgen. Interessant is de vraag in hoeverre een bejegening in de strafprocedure die geen of onvoldoende rekening houdt met de verstandelijke beperking, van invloed kan zijn op de (criminele) loopbaan van de verdachte. Het risico hierop lijkt groot, mede omdat blijkt dat bij jeugdige veelplegers vrijwel altijd sprake is van een cognitieve beperking. Omdat in bijvoorbeeld Denemarken justitiabelen met een LVB niet strafrechtelijk vervolgbaar zijn, maar verplichte zorg krijgen van de Deense sociale diensten, willen we bij de vervolgstudie ook de best practices in de Scandinavische landen bestuderen.

³Een OM-zitting is een buitengerechtelijke zitting waarbij het OM de verdachte een voorstel kan doen om strafvervolgning te voorkomen, de zogeheten 'transactie'.

⁴Hierbij hebben we gebruikt gemaakt van de observatielijst Jeugdstrafzitting van Rap & Weijers, (2011).

⁵Inforsa is een reclasseringsorganisatie voor cliënten met problemen op het gebied van verslaving, middelenmisbruik of gokken. Veel van hen hebben psychiatrische problemen en tevens problemen op het

aanwezig waren vroegen we de professionals of zij die dag bereid waren tot een interview ofwel op een ander moment. Op deze wijze kwam de selectie van de respondenten tot stand.

Aan de hand van een topiclijst vroegen we deze professionals naar hun ervaringen en percepties over mogelijke risico's en knelpunten als LVB'ers betrokken worden in een strafprocedure. Twee interviews werden door twee onderzoekers afgenomen de overige door één. De interviews duurden gemiddeld ruim één uur. De volgende onderwerpen werden hierbij aan de orde gesteld:

- Herkenning van een verstandelijke beperking
- Wel/geen rekening houden met beperking, en op welke wijze
- ZSM-tafel en zittingen in strafzaken
- Adolescentenstrafrecht
- Knelpunten en risico's
- Interactie tussen procespartijen en de verdachte
- Suggesties voor kwaliteitsverbetering van een strafprocedure met LVB-jongeren als verdachte.

De interviews zijn getranscribeerd en geanalyseerd met behulp van het kwalitatieve softwareprogramma MAXQDA.

2.4 Interviews met LVB-jongeren met een jeugdreclasseringsmaatregel

We interviewden vijf LVB-jongeren over hun ervaringen en oordelen over de strafprocedure. De selectie van de jongeren vond plaats via de William Schrikker Groep⁶ Jeugdreclassering. Jeugdreclasserders polsten hun cliënten of zij bereid waren tot deelname aan een interview. De selectie vond dus plaats op basis van de bereidheid van de cliënten en de keuze van de professional om hen te benaderen. Aanvankelijk bleek het niet eenvoudig om hiervoor jongeren te vinden omdat ze liever niet meer met het delict geconfronteerd willen worden. Uiteindelijk hebben drie jeugdreclasserders vijf jongeren – allemaal jongens – bereid gevonden tot afname van een interview. Deze duurden ongeveer drie kwartier en zijn bij de jongeren thuis afgenomen. Een moeder, broer of zus was bij alle vijf cliënten op de achtergrond (belendende kamer) aanwezig, maar zij hielden zich afzijdig van het interview. Bij twee jongeren was de reclasseringswerker aanwezig, deze vulde - indien het geheugen de jongere in de steek liet - zo hier en daar het interview aan. Niet valt uit te sluiten dat ook de aanwezigheid op afstand enige invloed kan hebben uitgeoefend op wat de respondenten zeiden. Deze mogelijke invloed valt echter niet verder na te gaan.

Als dank voor hun deelname kregen de jongeren een VVV-bon van 25 euro. De jongeren liepen allen ten tijde van het interview nog in een door de William Schrikker Groep (WSG) begeleidde jeugdreclasseringsmaatregel. Gezien het feit dat een kort geheugen veel LVB'ers parten speelt was het voor ons van belang dat het delict en de eventuele dagvaarding redelijk recent hadden plaatsgevonden.

Onderwerpen van de interviews waren onder meer:

- Beleving van de strafprocedure, waaronder de zitting
- Beleving contacten politie, advocatuur, en zittende en staande magistratuur
- Gevolgen van de strafprocedure voor de jongere zelf.

Deze interviews zijn eveneens getranscribeerd en geanalyseerd met behulp van het kwalitatieve softwareprogramma MAXQDA.

---

gebied van huisvesting, scholing, werk of relaties. (zie www.inforsa.nl/onderdelen/reclassering geraadpleegd op 02-02-2017).

⁶ De William Schrikker Groep (WSG) is een landelijk ambulante werkende organisatie voor jeugdbescherming, jeugdreclassering en pleegzorg voor jongeren met een verstandelijke beperking

2.5 Beperkingen van dit onderzoek

In deze studie gaat het om verhoudingsgewijs beperkte aantallen zaken, observaties en interviews. Generaliseren is daarom niet mogelijk.

De interviews hadden een halfopen karakter. Zij werden aan de hand van een topiclijst gevoerd, waarbij er ruimte was om eveneens aandacht te besteden aan onderwerpen die zich tijdens het interview aandienen. Voordeel hiervan was dat we onderwerpen als adolescentenstrafrecht en de rol van de jeugdadvocatuur meer hebben kunnen uitdiepen. Nadeel hiervan was dat we niet elk onderwerp uit de topiclijst met alle respondenten hebben besproken en de uitkomsten daarom niet kwantificeerbaar zijn. Dit rapport is daarom vooral beschrijvend van aard.

3. Definitie en kenmerken van een licht verstandelijke beperking

Een licht verstandelijke beperking wordt door de American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD; Schalock et al., 2010, in Moonen et al., 2011) als volgt gedefinieerd:

Een verstandelijke beperking is een probleem in het functioneren dat gekenmerkt wordt door significante beperkingen in zowel het intellectuele functioneren als in het adaptieve gedrag. Onder dit laatste verstaan we conceptuele, sociale en praktische vaardigheden. De beperkingen zijn ontstaan voor de leeftijd van achttien jaar.

De gevolgen van de hierboven genoemde beperkingen in het IQ en het sociaalaanpassingsvermogen manifesteren zich in een aantal specifieke kenmerken. Zonder volledig te willen zijn beperken we ons hier tot de voor het strafrecht relevante kenmerken. Ten eerste speelt het niet abstract kunnen denken, hetgeen zich kan uiten in het moeilijk kunnen overzien van oorzaak en gevolgrelaties. Voorts ontbreken vaak reflectieve vermogens zoals zelfinzicht, het moeilijker leren van fouten, en het hebben van een korte spanningsboog – LVB-jongeren kunnen zich minder lang concentreren. LVB-jongeren interpreteren informatie op een andere wijze dan andere jongeren. Vaak pikken zij meer de negatieve informatie op uit een gesprek (Van Nieuwenhuijzen, 2004). Bovendien maakt het niet synchroon lopen van de kalenderleeftijd met de ontwikkelingsleeftijd, in combinatie met het lang niet altijd zichtbaar zijn van de beperking, het voor een buitenstaander in eerste instantie lastig om de beperking te onderkennen. Daar komt bij dat veel LVB-jongeren – omdat ze graag normaal willen zijn – zichzelf hebben aangeleerd hun beperking te verbergen. Doen bijvoorbeeld alsof ze het gesprokene goed begrijpen, terwijl dat niet het geval is. Tot slot is opvallend dat bij naar schatting bij 50% van de LVB'ers een verstandelijke beperking samengaat met psychische en psychiatrische problematiek (Teeuwen en Verhoeff, 2009).

4. Achtergrondkennis strafprocedure

4.1 Herkenning LVB

Er is weinig bekend over de omvang van de groep verstandelijk beperkten in de strafprocedure. Dit was een van de redenen voor het ontwikkelen van een SCreener voor Intelligentie en LVB (SCIL, 2013). Dit gevalideerde screeningsinstrument is een korte vragenlijst waarvan invulling ongeveer tien minuten duurt, en die een indicatie geeft of er wellicht sprake is van een verstandelijke beperking. Op basis van het gebruik van deze SCIL blijkt dat – in reguliere detentie ongeveer 30–45 procent van de gedetineerden tot de verstandelijk beperkten behoort. Bij jongeren lijken de prevalentiecijfers hoger dan bij volwassenen (Drost et al. 2016). Ook weten we van de TOP 600 (GGD, Amsterdam) dat het gemiddelde IQ van de jongeren uit deze groep rond de 80 ligt (Segeren & Fassaert, 2014). Hoe groot het percentage LVB'ers in de strafprocedure van het totaal aantal verdachten is, is echter onbekend.

4.2 Preselect

In het jeugdstrafrecht werken de politie en de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) met het preselect, een onderdeel uit het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (LIJ)⁷. Dit preselect is een risicotaxatie-instrument – gericht op de recidivekant – dat de computer gestandaardiseerd uit het politiesysteem BVH (Basisvoorziening Handhaving) genereert. Het betreft een risicoanalyse ('laag', 'midden', of 'hoog') op basis waarvan de Raad voor de Kinderbescherming besluit wel of geen raadsonderzoek te doen. Over het algemeen geldt hoe hoger het preselect hoe groter de zorgen, waardoor dit instrument als een alarmbelletje functioneert.

4.3 Consultatie- en rechtsbijstand

Iedere verdachte heeft bij aanhouding het recht om een advocaat te spreken. Deze zogenoemde consultatiebijstand betekent dat sinds 2010 een verdachte voorafgaand aan het – inhoudelijke – verhoor het recht heeft om een advocaat te raadplegen. De politie is verplicht de verdachte op dit recht te wijzen. Daarnaast heeft een minderjarige of zwakbegaafde verdachte afhankelijk van de ernst van het verdacht feit⁸ sinds 2009 ook het recht op rechtsbijstand tijdens het verhoor⁹. Bij ZSM, een buitengerechtelijke beoordelingsmoment dat binnen zes uur na aanhouding plaatsvindt,¹⁰ wordt vooral veel voorkomende criminaliteit afgedaan. Het gaat hier om de wat lichtere zaken waarbij voorlopige hechtenis wel is toegestaan. Meerderjarigen (maar ook 16 en 17-jarigen) kunnen in deze zogenoemde B-categorie zaken afstand doen van rechtsbijstand. Bij nog jongere verdachten ligt dit anders. Sinds maart 2016 kunnen verdachten onder de 16 jaar tijdens het verhoor geen afstand meer doen van consultatiebijstand noch van rechtsbijstand of bijstand van een ander vertrouwenspersoon¹¹. Bij deze leeftijdscategorie gaat bij aanhouding automatisch een melding naar de piketcentrale¹². Van 's ochtends zeven uur tot 's avonds acht uur is er voor de jeugd de piketdienst. Een advocaat krijgt een melding via de landelijke piketcentrale, dit is een samenwerkingsverband van een groot aantal advocaten. De raadsman wordt geacht binnen twee uur na de melding voor consultatiebijstand aanwezig te zijn. Indien hij/zij deze twee-uurs termijn niet haalt mag het politieverhoor beginnen zonder advocaat. Een advocaat neemt voorafgaand aan het verhoor met de verdachte door welke vragen hij/zij kan verwachten. Tijdens het verhoor mag een raadsman niet ingrijpen. Wel is toegestaan om – in overleg met de politie – tussentijds met de cliënt even te overleggen als de verdachte de vragen niet lijkt te begrijpen; dit kan ook de ontvangende partij van politie zijn.

4.4 Versnelde afdoening (ZSM)

De tweede fase in de strafprocedure die in het onderzoek is betrokken is de in 2013 ingevoerde ZSM-werkwijze, een versnelde afdoening van strafzaken. Aanleiding voor het opzetten van de ZSM-werkwijze was de maatschappelijke urgentie voor het aanpakken van de (te) lange doorlooptijden bij de afhandeling van stafzaken.

Bij ZSM worden alle aangehouden verdachten van veel voorkomende criminaliteit zoals winkeldiefstal, vernielingen of straatroof besproken, de niet-aangehouden verdachten worden ontboden voor verhoor. Zaken die niet bij ZSM komen zijn zeden, overtredingen en

---

⁷ Het LIJ geeft – naast een mogelijk recidiverisico – een profiel van aanwezige beschermende en risicofactoren, en eventuele zorgsignalen. Op basis daarvan kan worden bepaald welke strafrechtelijke aanpak en eventuele zorg de jongere nodig heeft (Min.VenJ., 2012).

⁸ In het strafproces maakt men onderscheid tussen A, B en C-zaken. Categorie A-zaken zijn zeer ernstige of maatschappelijk gevoelige misdrijven waarop een gevangenisstraf van 12 jaar of meer staat. Maar ook delicten met grote maatschappelijke impact en veel commotie bijvoorbeeld zedenzaken met een gevangenisstraf van minstens 8 jaar. Categorie B-zaken zijn zaken waarbij voorlopige hechtenis is toegestaan en die niet onder categorie A-zaken vallen. Categorie C-zaken zijn misdrijven waarbij voorlopige hechtenis niet is toegestaan maar ook zaken als overtredingen (bron: www.judex.nl/rechtsgebied/strafrecht. Geraadpleegd 14-03-2017).

⁹ Bij delicten waarvoor ten minste een taakstraf van minimaal 20 uur gegeven kan worden, of een boete van minimaal €115, 00.

¹⁰ Zie uitvoeriger de volgende paragraaf.

¹¹ Minderjarigen mogen tijdens het verhoor van de politie in plaats van een advocaat ook een vertrouwenspersoon raadplegen, bijvoorbeeld een ouder.

¹² Piketregeling is een soort van samenwerkingsverband van een groot aantal advocaten die om beurten dienst hebben en oproepbaar zijn op het moment dat een verachte behoefte heeft aan rechtsbijstand (bron: www.judex.nl/rechtsgebied/strafrecht. Geraadpleegd 14-03-2017).

grotere/zwaardere zaken (zaken met een zaakofficier). ZSM is een buitengerechtelijke procedure en vindt grotendeels buiten de openbaarheid plaats. Een strafbeschikking,¹³ een van de mogelijke afdoeningen waartoe tijdens ZSM kan worden besloten, berust op schuldvaststelling. Een strafbeschikking is daarom een 'daad van vervolging'. Oorspronkelijk stond ZSM voor *Zo Snel, Slim, Selectief, Simpel, Samen en Samenlevingsgericht Mogelijk*, maar werd later gebundeld in drie doelstellingen: 'Snel', 'Betekenisvol' en 'Zorgvuldig'. De ZSM-werkwijze is vooral gericht op zaken die veel voorkomen (zoals winkeldiefstallen, vernielingen of straatroof). Het streven is dat binnen zes uur¹⁴ na het delict alle partijen – politie, OM, reclassering, Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) en Slachtofferhulp Nederland – bij elkaar aan tafel zitten voor een afdoenings- dan wel routeringsbeslissing¹⁵.

Jaarlijks worden bij ZSM gemiddeld zo'n 200.000 zaken afgedaan (OM, 2016). Dit is twee derde van de Veel Voorkomende Criminaliteit (VVC). In de literatuur zijn positieve- en kritische noties over deze modaliteit te vinden.

Uit een tussenevaluatie van de ZSM-werkwijze *Snel, Betekenisvol en Zorgvuldig* (Universiteit Utrecht, 2016) blijkt dat geen van de respondenten (focusgroep N=29) terug wil naar de situatie voorafgaand aan ZSM. Het met elkaar als ketenpartners op dezelfde werkvloer parallel samenwerken, in plaats van na elkaar, wordt als zeer positief ervaren. Door deze samenwerking komen daadwerkelijk 'betekenisvolle' afdoeningen tot stand, aldus het rapport. Naast algemene positieve ervaringen, geeft het evaluatierapport een overzicht van de kritische noties over de rechtstatelijke kwaliteit van ZSM. 'Snel', 'Betekenisvol' en 'Zorgvuldig' blijkt een drie-eenheid te zijn waarin het met name tussen snel en zorgvuldig lastig balanceren blijkt te zijn. Vooral tussen het snel afdoen – of routeren – en het toekennen van rechtsbijstand ontstaat een spanningsveld, maar ook tussen besluitvorming en zorgvuldigheid. De in de loop der jaren toenemende instroom van zaken bij ZSM die in korte tijd moet worden afgedaan ligt hier mede aan ten grondslag, aldus het rapport.

Volgens het onderzoeksrapport *Beschikt en gewogen* (Fokkens, 2014) vindt in meer dan de helft van het aantal onderzochte zaken (125) bij ZSM-afdoening de beoordeling plaats op grond van door de politie mondeling geleverde informatie. Veel respondenten uit het eerdergenoemde ZSM-evaluatierapport (Universiteit Utrecht, 2016) zijn kritisch over de kwaliteit van de door de politie geleverde informatie. Gebrek aan voldoende informatie is een risico voor de waarheidsvinding en dus voor een eerlijke rechtsgang.

Onderzoek van Malsch et al. (2015) liet zien dat processen-verbaal van de politie slechts ongeveer een kwart van het verdachtenverhoor weergeven, en dat de PV's vaak ook het verhoor vertekend weergeven. Omdat het proces-verbaal de basis is voor de te nemen beslissingen in het strafproces, laten deze bevindingen zien dat er risico's zijn voor de waarheidsvinding. Deze risico's gelden zeker ook voor de ZSM-werkwijze. Ook blijken interacties tussen verhoorder(s) en verdachte zoals emoties, spanning of aarzeling vaak niet te worden opgenomen in het proces-verbaal.

Opvallend gegeven voor ons onderzoek is dat in boven besproken evaluaties van de ZSM-werkwijze verstandelijk beperkten niet specifiek worden benoemd terwijl de genoemde kritische noties extra knelpunten opleveren voor het herkennen van een licht verstandelijke beperking. Wel krijgt jeugd apart de aandacht in de evaluatierapporten.

---

¹³ Met de oplegging van een strafbeschikking stelt de OvJ vast dat de verdachte zich heeft schuldig gemaakt aan een strafbaar feit. Als de verdachte geen bezwaar maakt tegen de strafbeschikking (verzet aantekent) dan staat de schuld aan het strafbare feit min of meer vast. De strafbeschikking leidt er in de meeste gevallen toe dat het feit wordt opgenomen in de justitiële documentatie (strafblad). Bron: <https://www.judex.nl/rechtsgebied/strafrecht/het-openbaar-ministerie/artikelen/358/> (bezoekt op 15-02-2016).

¹⁴ Ten tijde van ons onderzoek behoorde een zaak binnen zes uur na aanhouding beoordeeld te zijn, sinds 1 maart 2017 is dit 9 uur.

¹⁵ Bijvoorbeeld een voorgeleiding bij de Rechter-Commissaris, of een officiersafdoening, of het uitzetten van nog meer onderzoek, of gaat de zaak naar het parket voor dagvaarding.

4.5 OM-Zitting

Sinds 2008 heeft het OM meer mogelijkheden om overtredingen en kleinere misdrijven zelf af te doen door middel van een zogenoemde strafbeschikking. Eerder bestond al de mogelijkheid om strafbare feiten te 'transigeren': een transactie voor te stellen die door de verdachte kan worden aanvaard. Een TOM¹⁶-zitting (Taakstrafzitting Openbaar Ministerie) is een speciale OM-zitting waarbij de verdachte een transactievoorstel krijgt om vervolging te voorkomen en waarbij geen rechter aan te pas komt. Dit wordt ook wel TOMMI, TRIP of OTP –zitting genoemd. Een OvJ kan een verdachte hierbij een taakstraf (werk- of leerstraf)¹⁷ of een geldboete aanbieden, of een combinatie hiervan. Als de verdachte dit niet wil aanvaarden of hij/zij de taakstraf niet goed uitvoert, kan de verdachte alsnog voor een rechter worden gedagvaard.

4.6 Adolescentenstrafrecht

Om meer rekening te houden met de ontwikkelingsfase van jongeren in de leeftijd tussen de 16 en 23 jaar, is in 2014 het adolescentenstrafrecht (ASR) ingevoerd. Het ASR hanteert als uitgangspunt dat 16- en 17-jarige verdachten volgens het jeugdstrafrecht worden berecht, maar daarnaast geeft deze nieuwe wet ook de mogelijkheid voor het toepassen van het jeugdstrafrecht via artikel 77c Wetboek van Strafrecht op verdachten tot 23 jaar (was 21 jaar)¹⁸. Doel hiervan is meer sancties op maat te kunnen bieden. Naast de ernst en de omstandigheden van het delict kan bij de oplegging van de sanctie ook de ontwikkelingsleeftijd van de verdachte een rol spelen in plaats van alleen de kalenderleeftijd.

In de praktijk gebruikt de reclassering hiervoor een vragenlijst die in tien tot vijftien minuten is in te vullen, het zogenoemde *Wegingskader ASR*¹⁹. Op basis hiervan adviseert de reclassering aan rechters en officieren over de ontwikkeling van de jongere en welk type reclassering mogelijk recidive zou kunnen voorkomen. De reclassering vraagt hiervoor informatie op bij de RvK maar uiteindelijk beslist de rechter over het al dan niet toepassen van een ASR (www.rechtspraak.nl).

Bij de ZSM-tafel is geen tijd voor het Wegingskader ASR en wordt een verkorte 'OM-indicatielijst' gebruikt. Volgens Reclassering Nederland zijn de vragen van deze verkorte lijst aan de ZSM-tafel goed te beantwoorden, tenminste als de politie in het sociaal verhoor hier voldoende rekening mee heeft gehouden (Vergeer, 2014). In dat geval kan een OvJ meteen al een belangrijke eerste aanzet geven voor het toepassen van een mogelijke ASR. De jongvolwassene verdachte kan tijdens een voorarrest in een Justitiële Jeugdinstelling (JJI) worden geplaatst in plaats van een Penitentiaire Inrichting.

---

¹⁶ TOM/TOMMI (Taakstrafzitting Openbaar Ministerie) ook wel TRIP- (Transactie In Persoon) of OTP- (Oproep Ten Parkette) zitting genoemd. De eerste is voor meerderjarige verdachten, de ander drie voor minderjarige verdachten.

¹⁷ Voor minderjarige verdachten geldt een maximale taakstraf van 60 uur. Bij meerderjarigen is dit 120 uur.

¹⁸ Tevens biedt het ASR een mogelijkheid om het volwassenenstrafrecht toe te passen bij 16- en 17-jarigen.

¹⁹ Het Wegingskader ASR (ontwikkeld door Bureau van Montfoort) bestaat uit een beknopte en een uitgebreide versie. Hier beperken we ons – in verband met de ZSM-tafel – tot de beknopte versie: 1. Volgt de jongere nog onderwijs, 2. Woont de jongere nog thuis, 3. Is er sprake van een verstandelijke beperking. Daarnaast zijn er ook drie contra-indicaties: 1. De jongere staat niet open voor hulpverlening, 2. De verdachte heeft een strafrechtelijk verleden met onvoldoende resultaat van de reclassering. 3. De aard en de ernst van het delict.

Resultaten

5. De ZSM-tafel

Een groeiend aantal strafzaken wordt via de ZSM-werkwijze afgedaan. Een belangrijke vraag is of een verstandelijke beperking in een 'snelle' procedure zoals ZSM wordt onderkend (zie ook Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ), 2013). Het niet of onvoldoende herkennen van de beperking door politie en/of door de RvdK kan vergaande gevolgen hebben zowel voor de wijze van verhoor en daarmee waarheidsvinding, als voor het al dan niet toepassen van het adolescentenstrafrecht (ASR) bij jongvolwassenen. Dit was reden voor ons om in deze studie aandacht te besteden aan deze mogelijke risico's.

5.1 Observaties ZSM-tafel in twee grote steden: algemene gang van zaken

De ZSM-werkzaamheden vinden in Stad I op drie- en in Stad II op één locatie van de politie plaats, zeven dagen per week van 's ochtends acht tot 's avonds tien uur²⁰. In een grote ruimte hebben de volgende ketenpartners hun vaste werkplekken: politie, officier van justitie, parketsecretaris, hulpofficier, Raad voor de Kinderbescherming, 3RO (jeugdreclassering is niet apart vertegenwoordigd)²¹, slachtofferhulp, en in Stad II is Veilig Thuis vier dagen per week ook een vaste ketenpartner. In Stad I komen veelplegers niet bij ZSM maar gaan naar de persoonsgerichte aanpak (PGA).

De ZSM-locaties hebben een aparte ruimte voor telehoren.

Goed zichtbaar voor iedereen hangen in de ZSM-zaal grote monitors waarop alle nieuwe zaken worden geregistreerd. Diverse kleuren geven hierop aan of de aangehouden verdachte in verzekering is gesteld, al dan niet gehoord is, ontboden is, en indien de zaak na zes uur niet is afgerond een Bevel Tot Ophouden (BTO) plaatsvindt. Aangehouden en ontboden Jeugd Gezin en Zeden (JGZ) zaken en minderjarigen krijgen voorrang. Op de monitor staat een aparte vermelding van jongeren onder de 18 jaar en staan jongvolwassenen tussen 18 en 23 jaar apart aangevinkt. Ook de hoogte (tussen 0 en 20) van het preselect staat vermeld.

De keten-proces-coördinator (KPC)-ZSM die 's ochtends vanaf ongeveer zeven uur zicht heeft op de monitor maakt van elke verdachte een dossier aan, vervolgens verdeelt hij/zij de zaken over de aanwezige parketsecretarissen.

Wat betreft het bespreken van de verdachten is er een groot verschil tussen Stad I en Stad II. De cellen van de verdachten in Stad II zijn in hetzelfde pand als de ZSM, in Stad I zijn deze verdeeld over verschillende politiebureaus maar niet bij de ZSM-locatie.

In Stad I vindt er 's ochtends een zogenoemde 'vast-tafel'²² overleg plaats en 's middags een 'los-tafel' overleg (dit zijn zogenoemde 'niet-vastzaken'). Tijdens een vast-tafel bespreekt de officier van justitie (OvJ) met alle ketenpartners gedurende anderhalf uur alle aanhoudingszaken. Dit zijn verdachten die 'vastzitten'. Op één ochtend zijn er op deze locatie bij de 'vast-tafel' gemiddeld veertig verdachten. Bij de overige locaties gaat het om plusminus 20 zaken per locatie.²³

Gedurende de los-tafel in de middag – alle dagen behalve het weekend – vindt er een bespreking plaats over de ontboden verdachten. Na het heenzenden van de verdachten komen zij later terug als 'plandatumzaak'. Normaliter bespreekt men hier 's middags zo'n tien à twaalf zaken.

Stad I

De procedure tijdens de ochtend is in Stad I als volgt:

---

²⁰ De Raad heeft twaalfurige diensten van acht tot acht uur.

²¹ Dit is wel het geval in een andere grote stad, maar deze maakte geen onderdeel uit van ons onderzoek.

²² 'Vastzaken' zijn zaken waarin een verdachte in aangehouden en vervolgens is opgehouden voor verhoor (eventueel gevolgd door in verzekering stelling).

²³ Op dit moment is er nog geen softwareprogramma beschikbaar voor het genereren van een valide database ZSM.

- De politie vertelt beknopt het feit waarvan de aangehoudene wordt verdacht, welk bewijsmateriaal voorhanden is en of de verdachte al dan niet justitiële documentatie (kortweg doc) heeft. Zo mogelijk geeft de politie ook informatie over het verhoor, bijvoorbeeld of het een bekende verdachte is.
- Bij jongeren onder de 18 jaar geeft de Raad voor de Kinderbescherming indien de jongere bij hen al bekend is, aanvullende informatie. Tevens meldt de Raad (of de politie) de hoogte van het preselect. Op het begrip preselectie komen we in paragraaf 7.2 terug.
- De OvJ stelt vervolgens vragen aan de aanwezige ketenpartners en leidt de discussie over bewijsvoering en een mogelijke strafafdoening. Hij/zij geeft tevens, indien nodig, opdracht ontbrekende gegevens op te zoeken. Bijvoorbeeld een aangever of getuigen te horen. Elke verdachte krijgt dan een 'prognose' over de mogelijke afdoening (schorsing, HALT et cetera).

Stad II

In Stad II zijn er 'los' noch 'vast' tafels. Hier zitten van acht uur in de ochtend tot 's avonds tien uur twee OvJ's aan de 'kloppend hart tafel', een tafel waarbij dagelijks ongeveer 65 vast-zaken worden besproken. In de middag – tussen 14.00 en 16.00 uur – vindt een overdracht bij de OvJ's en de parketsecretarissen plaats van de ene shift naar de volgende.

Om tot een afdoening te komen mailt de politie het voorlopige proces-verbaal (PV) – het aanhoudings-PV – naar de KPC. Het uitgeprinte proces-verbaal dient dan als start van het ZSM-dossier. Eventuele justitiële documentatie en mogelijke informatie uit het Veiligheidshuis worden bijgevoegd.

Vervolgens gaat de KPC met het dossier voor aanvullende informatie langs de ketenpartners die in dezelfde grote ruimte zitten: de RvdK, reclassering, Veilig Thuis, en slachtofferhulp. Alle verzamelde informatie gaat uitgeprint naar de parketsecretaris die de zaak bestudeert. Deze is ook degene die de processen-verbaal leest en de zaak uiteindelijk met de OvJ bespreekt.

Hier is dus niet standaard een overleg met alle ketenpartners tegelijkertijd maar bij zwaardere zaken zoeken de ketenpartners elkaar wel op. Tot slot is er in Stad II sinds 2015 een speciaal 06 nummer dat advocaten kunnen bellen met vragen over de afdoening van de zaken van hun cliënten.

Ongeveer 80% van het totaalaanbod dat bij politie komt verloopt via ZSM aldus de KPC'er in Stad II. Van de aangehouden verdachten wordt ongeveer 65 à 70% meteen via ZSM afgedaan, de overige zaken in de maand daarna. Daarnaast is er nog een aanbod van ontboden verdachten – ongeveer 55 verdachten per dag – die tussen de twee dagen en zes weken wordt afgedaan. In beide steden zijn de meest voorkomende afdoeningen bij de ZSM-tafel de volgende: HALT²⁴, boete/strafbeschikking, OM-zitting, heenzenden met dagvaarding, voorgeleiding rechter-commissaris of meervoudige kamer, snelrecht met bijzondere voorwaarden. Maar ook blijkt een – onbekend – aantal zaken uiteindelijk 'op de stapel' te blijven liggen en is het de vraag of, wanneer, en door wie een zaak weer wordt opgepakt. Dit heeft te maken met het feit dat bij ZSM-zaken een OvJ geen zaaksofficier meer is en deze zaken derhalve niet meer in zijn/haar portefeuille heeft. Vanuit ZSM wordt op dergelijke zaken dan ook geen druk meer uitgeoefend. KPC's en OvJ's schatten hierbij in dat het ongeveer 30% van de zaken betreft waar meer onderzoek nodig is. Het gaat dan om 'minder gevoelige zaken' als winkeldiefstal en zaken van first offenders.

Er blijken meer verschillen tussen de ZSM-locaties te zijn. Respondenten vertellen dat ZSM-locaties elk hun eigen *couleur locale* hebben. Redenen hiervoor zijn de verschillende basisposities van de ZSM-locaties zoals capaciteit van verschillende ketenpartners, de locatie, en de diversiteit in kennis die je moet hebben. Op dit moment loopt er in Nederland een harmonisatieproject om ZSM meer op een uniforme manier te laten verlopen.

²⁴ De lichtste vorm van straf is HALT (het alternatief). HALT is geen echte straf maar een vrijwillig alternatief om echte straf of maatregel te voorkomen. Deze kan alleen worden toegepast bij licht strafbare feiten zoals vernieling of openbare dronkenschap. De jongere komt alsnog in contact met justitie als bij niet meewerkt aan de HALT-straf. Als een jongere een keer HALT heeft gehad en hij recidiveert dan is HALT niet meer mogelijk. Een enkele keer is HALT-plus dan nog wel mogelijk.

5.2 ZSM-bijeenkomsten in Stad I en Stad II

5.2.1 Observaties ZSM-tafel

Tijdens observaties aan de ZSM-tafel waren we geïnteresseerd in welke mate er aandacht is voor het onderwerp LVB. Wordt LVB tijdens deze fase wel/niet benoemd en besproken?

Opvallend is dat de OvJ's de verdachten niet face to face zien bij ZSM. Dit geldt in principe ook voor de RvdK en de reclassering. Uitzondering is als er een voorgeleiding bij de rechter-commissaris plaatsvindt. De reclassering bezoekt dan een verdachte vanaf 18 jaar en bij jongeren onder de 18 is dit de RvdK. Hetzelfde geldt in het geval van een dagvaarding.

Wij vroegen ons af of en hoe de professional aan de ZSM-tafel te weten komt of sprake is van een LVB'er als deze de verdachte niet ziet en er bovendien meestal weinig tijd beschikbaar is om het hele proces-verbaal te lezen. Aan de ZSM-tafel in Stad I werd tijdens onze observaties vrijwel nooit gesproken over een verstandelijk beperking of een laag IQ. Een uitzondering hierop was toen een Raadsmedewerker op de hoogte was van het doel van ons onderzoek en speciaal voor ons het IQ had opgezocht. Aan de ZSM-tafel zei deze Raadsmedewerker dat deze jongen op het speciaal onderwijs zit en mogelijk een jongen voor de WSG is²⁵. Een ander voorbeeld was een casus in Stad II van wie we het dossier kregen aangereikt door een parketsecretaris met de woorden 'een hopeloos geval, niets mee te beginnen'. Bij het doorlezen van het dossier van deze verdachte kregen we de indruk dat het hier wellicht om een LVB'er kon gaan (veel leerproblemen, contacten met een leerplichtambtenaar, geen onderwijs afgerond, geen baan en veel agressiviteit). De laatste aanhouding door de politie op het thuisadres was volledig uit de hand gelopen; er had zowel verbaal als fysiek geweld plaatsgevonden. Op een vraag van de kant van de parketsecretaris gingen we nader in op het doel van ons onderzoek. Ons antwoord vormde voor hem de aanleiding om bij deze verdachte onderzoek naar een mogelijke LVB te laten doen.

5.2.2 Inzage processen-verbaal bij ZSM

De summiere mondelinge informatie die bij ZSM besproken wordt, in combinatie met de tijdsdruk en de snelheid waarmee zaken werden afgedaan deed bij ons de vraag rijzen of en zo ja welke 'zachte informatie' rond een mogelijke LVB we in de PV's verder zouden tegenkomen. Zachte informatie noemen we die informatie die indirect op een verstandelijke beperking kan wijzen. Zowel in Stad I als in Stad II bestudeerden we 15 PV's van jongeren tussen de 12 en 23 jaar. In totaal gaat het derhalve om dertig PV's (in zesentwintig zaken van mannelijke - en vier zaken van vrouwelijke verdachten).

Aan de hand van informatie over praktijkonderwijs, speciaal onderwijs²⁶ en of het geregistreerde IQ (2x) telden wij veertien jongeren van wie wij vermoedden dat zij een LVB hadden. Daarnaast hebben we op basis van 'zachte informatie' in deze PV's, zoals sociaal-emotionele ontwikkeling, zelfbepalend gedrag, leerplichtwet, 'een vreemd delict', niet aan regels kunnen houden, voor andermans karretje gespannen zijn, veel verbale en/of fysieke agressie, et cetera, het vermoeden dat er nog bij zes andere jongeren sprake kan zijn van een verstandelijke beperking. Bij zeven jongeren vinden wij niet of nauwelijks informatie over dit soort onderwerpen. Tot slot zijn er nog drie verdachten met een Havo-achtergrond van wie we kunnen stellen dat ze niet tot de LVB-groep behoren. In totaal zou het dan bij twintig van de dertig door ons bestudeerde PV's om verstandelijk beperkte verdachten kunnen gaan.

Van de dertig verdachten is slechts één first offender. De RvdK en de reclassering hebben op dat moment (nog) geen informatie over hen. Hieronder beschrijven we twee zaken, waarbij vier recidivisten betrokken zijn²⁷. Het gaat om een zaak van twee 18-minners en een zaak met twee 18 +/jongvolwassenen.

Twee 14-jarigen jongens worden verdacht van fietsdiefstal dan wel heling. 's Avonds om 22.00 uur zijn ze aangehouden. Een 'vriend' van hen had de fiets op Marktplaats aangeboden.

²⁵ De OvJ vroeg wat WSG is. Blijkbaar kende hij de afkorting en of de organisatie niet.

²⁶ In de meeste gevallen stond in het proces-verbaal de naam van de school. Bij vermoedens van LVB – vanuit onze kant – hebben we op internet achtergrondinformatie hierover opgezocht. In deze casussen bleek het om praktijk- en of speciaal onderwijs te gaan.

²⁷ Om herkenning van de verdachten te voorkomen zijn enkele herleidbare details gewijzigd.

Deze vriend vraagt de twee verdachten vervolgens de fiets in het dichtbij gelegen park te verkopen aan een potentiële koper van Marktplaats. Dit bleek achteraf de aangever van de diefstal te zijn. De verdachten hebben een preselect van zestien en zeventien (op een schaal van twintig), mede door overlast en vernielingen. De jongens verblijven een nacht in de cel. Er zijn indicaties voor een verstandelijke beperking of zaakbegaafdheid. In het PV van verhoor staat bijvoorbeeld dat deze twee verdachten aan de koper 150 euro voor de fiets moesten vragen, maar voor de verkoop zelf geen geld kregen.

Zo te zien hadden zij niet door wat er precies aan de hand was. Beide betrokkenen zitten op het praktijkonderwijs en volgen het laagste kader van het vmbo-onderwijs (LWOO). LVB'ers zijn pleasers en daar zou in dit geval sprake van kunnen zijn geweest, gezien het feit dat zij zo makkelijk meegingen in de vraag van hun 'vriend'.

Twee jongvolwassenen van 21 en 22 jaar zijn aangehouden voor poging tot diefstal van een auto, waarna een in verzekering stelling (IVS) plaatsvindt. Beiden zitten op het moment van aanhouding al in een traject van een taakstaf van 40 uur, subsidiair twee weken voorwaardelijke detentie (deze zaak loopt ten tijde van de nieuwe aanhouding nog in hoger beroep).

De parketsecretaris vertelt ons dat deze twee tot een overlastgevende jeugdgroep behoren en veel justitiële documentatie hebben: 'De achtergrond is uitzichtloos, niet meewerken met reclassering en niet komen opdagen. Verdachte één was als kind al bij de Raad'. Bij het doorlezen van de PV's vinden we nergens iets over school. De verdachten hebben veel doc; bij de een veertien- en de ander acht kantjes (fietsdiefstallen, tasjesroof, overtredingen et cetera; leeftijd eerste delict 14 jaar). Bij verdachte twee lezen we dat deze geen werk heeft, noch andere activiteiten, voorts heeft hij geen uitkering en geen geld en woont bij zijn zus. De combinatie van deze gegevens geeft ons het vermoeden dat we hier met LVB'ers te maken zouden kunnen hebben.

Daags na de aanhouding vindt er een voorgeleiding bij de RC plaats, waarna een dagvaarding MK staat gepland voor een half jaar later. Uiteindelijk blijkt het hier volgens het reclasseringsrapport van drie maanden later inderdaad om een LVB'er en een zwakbegaafde te gaan. De vraag kan worden gesteld waarom er – mede gezien de hoeveelheid doc – nooit eerder een onderzoek heeft plaatsgevonden²⁸. Het reclasseringsrapport adviseert hier volwassenenreclassering en geen ASR.

LVB'ers hebben niet alleen een beperkt IQ maar in het leven van alle dag speelt een beperkte sociaal-emotionele ontwikkeling eveneens een cruciale rol. Zoals in paragraaf 3 is beschreven kunnen zij bijvoorbeeld interactieve communicatie verkeerd (vaak: negatief) interpreteren, en zich hierdoor snel bedreigd voelen waarna een agressieve reactie kan volgen. Enkele van ons bijgewoonde zaken lijken aan dit beeld te voldoen. Hieronder beschrijven we een voorbeeld van een meisje dat opgepakt is voor een eenvoudige mishandeling.

Aan de ZSM-tafel komt de volgende mondelinge informatie naar voren:

- Politie: aangever is door verdachte tegen zijn been geschopt. Verdachte ontkent en moet worden gehoord.
- RvdK: verdachte is een zorgelijk meisje, heeft in gesloten opvang gezeten en heeft een OTS en hoog preselect.
- OvJ: Horen van getuigen; prognose dagvaarding in persoon; vermoedelijk wordt dit een transactie.

Bij het lezen van de PV's en overige informatie komt het volgende naar voren:

- LVB speciaal onderwijs (dit kwam niet aan de ZSM-tafel naar voren).
- Verdachte zegt niet de reden te weten van de aanhouding: 'het enige wat gezegd is dat ik een jongen heb geschopt'.
- Verdachte kent het slachtoffer niet.

---

²⁸ Deze zaken sluiten aan bij de literatuur over de combinatie van meerplegers, veelplegers en een laag IQ (zie paragraaf 4.1).

Voorval: het slachtoffer dat op enkele meters afstand stond van de verdachte, moest hard lachen om een voorval dat een vriend hem vertelde. De verdachte dacht (onze interpretatie) dat het om haar ging omdat zij net van tevoren hard had geschreeuwd tegen haar vriend met wie zij ruzie had. Vervolgens gaf zij de lachende persoon (het slachtoffer) een schop.

Aansluitend beschrijven we nog een casus van een door ons geïnterviewde jeugdreclasseringscliënt, een first offender, waarbij wij de indruk hebben dat het om een misverstand gaat; het verkeerd interpreteren van een actie:

Een zwakbegaafde jongen gaat tijdens de schoolpauze een zak chips kopen. Bij het afrekenen vond de jongen dat de kassière 'vies' naar hem keek, hij rekende af en ging naar buiten. Daar at hij de zak chips leeg maar het voorval bleef hem dwarszitten. Hij bleef boos omdat hij het gevoel had dat hij niet in de winkel mocht komen omdat de kassière negatief over hem dacht. Daarop ging hij weer terug naar binnen en greep uit boosheid de kassière stevig bij de arm. Deze ging gillen. De jongen werd op grond van het verslag van de kassière 'poging tot overval' ten laste gelegd. De jongen ontkent dat het een overval was; naar ons idee lijkt het hier eerder om een voorbeeld van onmachtig gedrag te gaan.

Samenvattend: Bij de ZSM-tafel komt het onderwerp LVB zelden ter sprake. Er is weinig alertheid op een eventuele verstandelijke beperking. In de processen-verbaal staat echter wel 'zachte informatie' die duidt op een mogelijke LVB.

6. Herkenning en bejegening van LVB door professionals

Het blijkt dat de inschatting van het aantal LVB-jongeren in het strafproces door de professionals varieert, zo komt uit onze interviews naar voren. Het herkennen van een beperking tijdens een eerste contact vinden respondenten het moeilijkst, want 'je ziet het niet aan mensen'. Ervaring en kennis over een verstandelijke beperking wordt in de loop der jaren opgebouwd, zo wordt gezegd.

6.1 Inschatting aantal LVB-verdachten in de strafprocedure

Niet alle geïnterviewden durven zich aan een schatting van het percentage verstandelijk beperkte jongeren in het strafproces te wagen. De beperking is immers niet altijd bekend noch wordt deze – indien wel bekend – geregistreerd in het proces-verbaal. De inschattingen van onze respondenten lopen erg uiteen; van tien procent tot 'bijna allemaal'. Deze inschatting, die zowel jeugdige als volwassenen verdachten betreft, maken de professionals op basis van gevoel en ervaring. Hieronder enkele uitspraken per professie:

Politie (30 jaar werkervaring): 'Geheel uit de losse pols, ik denk wel 20 procent. Ik heb wel het gevoel dat het heel veel zaken zijn'.

OvJ (7 jaar werkervaring): 'Nou mijn ervaring met minderjarigen in het strafrecht is dat ik denk dat wel de helft uiteindelijk zwaar onder het gemiddelde zit'.

Reclassering: 'Weinig, weinig,' (8 jaar werkervaring).

Een andere professional van de reclassering (11 jaar werkervaring): 'Daar heb ik echt geen idee van. Ik denk dat er veel first offenders zijn dus daar weet je dat niet van. Dus ja die hele groep, het zou kunnen dat zij allemaal LVB zijn bij wijze van, of helemaal niet. Nee dat is totaal niet inzichtelijk, niet voor mij in ieder geval.'

RvK (20 jaar werkervaring): 'Nou ja, eigenlijk de grootste groep die op ZSM komt. 'Jongeren met een laag IQ die plegen veel delicten... nee, die worden sneller gepakt'. Een andere professional van de RvdK (16 jaar werkervaring): 'De LVB'ers die op de monitor staan, nou ik denk dat het een schrikbarend hoog percentage is'.

Jeugdadvocaat (14 jaar werkervaring): 'Nou in overgrote mate, ik denk ook wel dat zij juist diegene zijn die gepakt worden'.

Jeugdrechter (25 jaar werkervaring): 'Uit de losse pols denk ik misschien wel tachtig procent'.

Een andere jeugdrechter (30 jaar werkervaring): 'Groot, maar ik heb geen cijfers. Ik heb gekeken of ik het op kon zoeken maar dat is eigenlijk niet te doen, maar het is groter dan ik

aanvankelijk dacht'. Deze rechter tekent hierbij wel aan dat het hier zowel civiel- als strafrechtelijke zaken betreft, 'dus mijn beeld is wellicht vertroebeld.'

Naast verschil in kennis en ervaring van de professional spelen bij het herkennen ook de typische LVB-kenmerken een rol. Alle respondenten noemen het *streetwise* gedrag dat het herkennen bemoeilijkt: 'een groot gedeelte van de groep kan het prima verbergen dat hij/zij verstandelijk beperkt is, sterker nog ze weten het niet eens', aldus een senior parketsecretaris (10 jaar werkervaring). Zijn bevindingen komen overeen met die van orthopedagoog Moonen (2011) dat veel LVB'ers zich vaak niet bewust zijn van hun beperking.

6.2 Vaststelling verstandelijke beperking bij aanvang strafprocedure?

Als verdachten voor het eerst in aanraking komen met politie/justitie wordt het herkennen van een verstandelijke beperking lastig omdat de persoon nog niet in 'het systeem' staat; noch in de justitiële documentatie, noch bij de reclassering. Bij een lichter delict komen verdachten – zeker als er een laag preselect is – ook niet bij de RvdK en worden zij niet voorgeleid noch gedagvaard. Op dergelijke momenten kan de professional in feite nog niet weten of er sprake is van een beperking. Daarbij komt dat LVB'ers 'verraderlijk gewone' jongeren zijn. Het enige waaruit professionals kunnen opmaken of het om een LVB'er gaat, is uit het politieverhoor. Zoals we hebben gezien bestaat daar echter (nog) geen grote sensitiviteit voor LVB. Gaat er wel een 'LVB-belletje' rinkelen, bijvoorbeeld door het gedrag of de wijze waarop iemand antwoorden geeft, het type school waarop de verdachte zit, het type delict waarbij ondoordacht handelen een rol speelt, of ineens een heel heftig delict dat iemand pleegt²⁹, dan zijn er redenen om iemand voor te geleiden of een rapport aan te vragen. Worden op dergelijke momenten de LVB-signalen niet herkend dan is de kans groot dat bij een first offender een zaak zonder reclasseringsbemoeienis wordt afgedaan. Het blijft dan onduidelijk of hier een beperking speelt. Een van de jeugdadvocaten denkt dat in 80% van de first offenders de beperking niet wordt opgemerkt, terwijl er naar zijn idee waarschijnlijk allerlei onderliggende problematiek speelt die niet naar voren komt. 'Een OvJ, een parketsecretaris of andere professional die de informatie alleen van de computer afhaalt, kan dat dan niet zien', aldus deze respondent.

6.3 Herkenning LVB-kenmerken bij ketenpartners ZSM

Een logische vraag die uit voorgaande paragraaf voortvloeit is op basis van welke kenmerken professionals constateren dat ze met een LVB'er te maken hebben.

ZSM-ketenpartners geven aan dat er de laatste jaren meer belangstelling is gekomen voor het onderwerp LVB. Tegelijkertijd geven ze ook aan dat er naar hun idee zoveel gradaties van LVB-kenmerken zijn dat die het herkennen extra bemoeilijken, niet in de laatste plaats omdat er vaak ook sprake is van een combinatie van een beperking met een stoornis. De verhouding tussen LVB en het hierboven genoemde *streetwise*-gedrag vinden ze eveneens een complicerende factor. Uiteindelijk zeggen bijna alle respondenten dat herkennen vooral 'een soort gevoel is'. Een OvJ'er is heel uitgesproken: 'als er geen informatie in het proces-verbaal staat kom je er als professional op dergelijke momenten niet achter'. Tot slot geven ketenpartners aan dat de grote tijdsdruk bij ZSM het heel lastig maakt om een verstandelijke beperking te onderkennen. Overigens blijkt slechts één respondent (reclassering) over de SCIL te hebben gehoord. Respondenten reageerden enthousiast bij het horen over het bestaan van de SCIL, maar vroegen zich wel af welke professional deze vragenlijst moet afnemen. In eerste instantie lijkt de politie het meest voor de hand te liggen, zodat zij het verhoor kunnen afstemmen op het niveau van de verdachte en daar in het PV melding van kunnen maken. Respondenten van politie zien echter problemen opdoemen bij zowel onwillige verdachten, als door gebrek aan tijd. Een OvJ'er oppert om hiervoor een pilot uit te voeren en een advocaat stelt voor dat hun beroepsgroep dit oppakt.

---

²⁹ Een OvJ noemt een voorbeeld: 'Twee 18-jarige jongens tikten vanuit hun auto met een honkbalknuppel fietsers tegen het hoofd. Hartstikke eng, je denkt dan toch dit is een heel raar iets, én het bleken first offenders. Dan moet je gaan kijken, dat zijn voor mij wel alarmbellen.'

Hoewel er dus meer belangstelling voor het onderwerp LVB is gekomen blijkt dat herkenning toch grotendeels intuïtief tot stand komt. We vroegen daarom aan de geïnterviewde respondenten naar *LVB-kennis* bij hun eigen beroepsgroep en over die van de medeketenpartners bij ZSM. In deze paragraaf geven we een beschrijving hiervan.

Door de toegenomen aandacht voor LVB zijn het OM en de *politie* de laatste jaren terughoudender geworden om (LVB)jongeren een nacht in een cel te zetten. Tegelijkertijd zijn de professionals bijna zonder uitzondering van mening dat LVB-kennis bij de politie summier aanwezig is. Voor het al dan niet herkennen van een verstandelijke beperking bij ZSM is het OM niet alleen afhankelijk van de aangeleverde informatie door de politie (zie paragraaf 5.2.1) maar ook van de informatie van de RvdK en de reclassering. Respondenten zijn niet eenduidig over de gewenste LVB-deskundigheid bij het OM. De een zegt dat het niet de taak is van het OM om deskundig op het gebied van LVB te zijn, de ander benadrukt dat het vroegtijdig herkennen bij ZSM van belang is voor de routing van de vervolprocedure en het OM er dus een belangrijke rol in speelt. De geïnterviewde respondenten maken een duidelijk onderscheid tussen jongere en volwassene LVB'ers. De kans dat een verstandelijke beperking bij een jeugdige verdachte bij ZSM naar voren komt is in ieder geval groter indien er Raads-bemoeienis heeft plaatsgevonden omdat ter voorbereiding van de zaak de OvJ ook het rapport van de RvdK leest, zo stellen ze.

De *Raad voor de Kinderbescherming* heeft dus een belangrijke adviserende rol en is de ketenpartner die een eventuele LVB kan onderkennen. Probleem is echter dat de RvdK bij relatief eenvoudige delicten en bij first offenders geen onderzoeksrapport opmaakt. Een mogelijke verstandelijke beperking komt dan niet boven tafel. Jeugdbescherming is sowieso niet bij ZSM aanwezig. Dit leidt ertoe dat hulp in een vrijwillig kader bij first offenders eveneens onbekend blijft.

De *Volwassenenreclassering* is de ketenpartner die de taak heeft een mogelijke verstandelijke beperking bij volwassenen te signaleren, inclusief de jongvolwassenen tussen de 18 en 23 jaar. We komen hier in paragraaf 6.6 (adolescentenstrafrecht) op terug. Respondenten zijn van mening dat LVB ter tafel komt indien dit ergens in een vroeghulp- of ander rapport genoteerd staat, maar volgens hen valt bij de volwassenenreclassering nog veel winst te behalen met betrekking tot kennisontwikkeling en het herkennen van LVB'ers.

De twee geïnterviewde *jeugdrecht*ers laten belangstelling blijken voor het onderwerp verstandelijke beperking, maar vinden het tegelijkertijd ook lastig. Zij benadrukken dat de rechter de laatste in de keten is en het daarom extra van belang is dat andere professionals goed aangeven of het een LVB'er betreft, en welke achtergrond een verdachte heeft.

De beide rechters zeggen zich bewust te zijn van het feit dat bij licht verstandelijk beperkten er een defect in het brein is onder andere met betrekking tot het empathisch vermogen. Echter in de opleiding van magistraten wordt weinig aandacht besteed aan de bejegening van deze specifieke groep. Vooral de genoemde combinatie LVB en gedragsstoornis maakt het ingewikkeld adequaat te communiceren, aldus deze respondenten.

De drie *advocaten* die we spraken zijn alle drie jeugdstrafadvocaten die bijzondere belangstelling hebben voor LVB'ers en tevens proberen aandacht te vragen voor deze specifieke groep bij hun vakgenoten. Bij deze respondenten is dus relatief veel LVB-kennis aanwezig, maar ook hier is sprake van leren door ervaring.

Samenvattend zijn de meeste respondenten van mening dat er tekorten zijn bij het herkennen van een verstandelijke beperking in de strafprocedure, zowel bij de eigen beroepsgroep als bij de andere beroepsgroepen. De mate waarin dit speelt verschilt per beroepsgroep. Veelal blijkt het meer een fingerspitzengevoel te zijn dat zich in de loop der jaren opbouwt. De reclassering en de RvdK zijn op dit moment de organisaties die bij recidivisten de meeste verantwoordelijkheid dragen voor het vaststellen van een verstandelijke beperking. Het wel weten van een beperking zegt nog niets over de bejegening van een verstandelijke beperkte. Respondenten van alle professies vinden het lastig om de gevolgen van de beperking te duiden en hiermee om te gaan. De meeste zijn van

mening dat er zowel binnen de eigen beroepsgroep als die van andere behoefte is aan meer kennisontwikkeling op dit gebied. Tot slot blijkt dat de SCIL nagenoeg onbekend is.

6.4 Rekening houden met beperking?

Op basis van onze observaties bij ZSM, de afgenomen interviews met professionals en het bestuderen van de processen-verbaal is het interessant te kijken welke impact de aanwezige LVB-kennis en expertise heeft op de strafprocedure. Houden professionals rekening met een verstandelijke beperking en zo ja, op welke wijze? Als de betrokken professionals zich bewust zijn van een beperking, wil dat niet automatisch zeggen dat dit implicaties heeft voor het verloop van de strafprocedure, zo blijkt uit de interviews. Een OvJ aan de ZSM-tafel zegt hierover 'we bespreken het wel maar eigenlijk heeft het geen invloed, ik hou hier nauwelijks rekening mee'. Een andere OvJ is van mening dat het OM bij ZSM juist wel actief moet vragen of er al dan niet sprake is van een verstandelijke beperking. Politiefunctionarissen zijn immers geen LVB-gedragsdeskundige aldus deze respondent.

Een respondent van de *politie* (9 jaar ervaring) vertelt dat zijn collega's niet erg bezig zijn om op een andere manier met deze specifieke groep om te gaan. En, als ze het überhaupt wel weten, zullen ze volgens hem niet op een andere manier verhoren of contact leggen omdat ze primair gericht zijn op waarheidsvinding. Volgens respondenten heerst bij politie (en soms ook bij het OM) bijvoorbeeld ook nog wel het idee dat een nachtje cel voor een jongere wel goed is, want daar leert hij of zij van. Het zou dan vooral gaan om jongeren die brutaal en agressief gedrag laten zien en/of 'vervelende' delicten plegen.

Een functionaris van de *RvdK* vertelt te anticiperen op het moment dat hij weet dat de verdachte bekend is bij de WSG. Hij vraagt dan aan de politie om daarmee rekening te houden met het verhoor. Tegelijkertijd zegt deze respondent ook: 'In je gewone gang hou je er niet altijd even veel rekening mee, want we hebben natuurlijk een delict, en de vraag is, is dat bewijsbaar? Wat zegt de preselectie? Moeten we een onderzoek doen of niet? Daar laten we niet altijd LVB in meewegen'. Maar, zo vervolgt deze respondent, als de RvdK overtuigd is dat het om een LVB-jongere gaat, adviseren ze een niet te hoge taakstraf, zodat hij of zij de duur van de straf kan overzien en niet afhaakt.

Samenvattend: uit de door ons afgenomen interviews blijkt dat LVB niet altijd meegewogen wordt in de afdoening. Als men hier wel rekening mee houdt, gaat het vaak om het adviseren van een leerstraf in plaats van een werkstraf en dat de jongere de nacht thuis mag doorbrengen in plaats van in de politiecel. De geïnterviewde jeugdstrafadvocaten proberen – indien de verstandelijke beperking bekend is – hiervoor extra aandacht te vragen bij de dienstdoende ZSM-OvJ. Desondanks is de kans dat een LVB'er in de strafprocedure bij ZSM min of meer als normaal begaafde verdachte wordt bejegend redelijk groot.

6.5 Gevolgen voor verdachten door gebrek aan LVB-kennis

Wat zijn de risico's wanneer een beperking niet wordt onderkend? Het betekent in ieder geval dat een professional de verdachte niet op zijn of haar eigen niveau bejegt, en dat de jongere onvoldoende begrijpt wat er gezegd wordt. Uit de literatuur weten we dat een verstandelijk beperkte zich – om zijn beperking te camoufleren – kan overschreeuwen. Op dergelijke momenten kunnen grote misverstanden ontstaan.

In het geval een LVB-jongere een werkstraf krijgt in plaats van een leerstraf dan is de kans groot dat deze werkstraf mislukt. Het niet kunnen voldoen aan de aan hem/haar gestelde hoge eisen kan een professional interpreteren als een teken van ongemotiveerd gedrag. LVB-jongeren hebben moeite met plannen en komen om die reden vaak niet op tijd. Het lijkt onwil maar in veel gevallen is het onmacht.

Zowel een jeugdrechtsadvocaat (12 jaar ervaring) als een OvJ (25 jaar ervaring) stellen dat het van belang is dat er uiteindelijk face to face contact is met een verdachte. Worden in de strafprocedure LVB-kenmerken niet als zodanig herkend, dan bestaat het risico van een niet

toegesneden of te zware straf of een TUL (een tenuitvoerlegging van een voorwaardelijke straf), hetgeen vergaande consequenties heeft voor de betrokkene. Als voorbeeld vertelt diezelfde OvJ over een jongen van 20 jaar die op Begeleid Kamer wonen verbleef.

‘Uit zijn documentatie bleek dat hij in 2014 een aantal woninginbraken had gepleegd, hiervoor liep hij nog in een proeftijd. Opeens had hij een gevaarlijk uitzierend nepwapen dat hij aan zijn vrienden liet zien. Een collega OvJ zei meteen dat dit een meervoudige kamer zaak zou worden voor verboden wapenbezit, met een tenuitvoerlegging van zijn voorwaardelijke straf (6 maanden detentie). Volgens de reclassering verliep het toezicht van deze jongen goed, er waren anderhalf jaar geen justitiële contacten geweest. Het toezicht leek dus te helpen maar nu had hij een gevaarlijk uitzierend nepwapen. Een typisch geval van niet zo’n snuggere LVB’er die domme dingen doet. De vraag is wat we op dergelijke momenten nu eigenlijk willen met zo’n zaak. Het is belangrijk dat het toezicht gewoon doorgaat. Mijn voorstel was om deze zaak op een OM-zitting te zetten waarin reclassering mogelijk weer een jaar toezicht kan adviseren, en daarnaast een werkstraf voor het bezit van het nepwapen. Maar niet meteen naar een gevangenis’.

We stellen vast dat niet-erkenning mogelijk kan leiden tot een verhoogde kans op recidive (zie hiervoor ook Kaal (2013) en Teeuwen (2012)). We hebben de vraag of er een verschil is in recidive tussen LVB’ers en ‘normaal begaafden’ expliciet voorgelegd aan een aantal van onze respondenten. Hierop reageerde een jeugdadvocaat met een volmondig ja: ‘Ik zie het gewoon gebeuren: recidivist, meerpleger, veelpleger’. En, een jeugdrechter zegt hierover: ‘uit de omstandigheid dat er zoveel op zitting zijn, kun je al concluderen dat ze recidiveren, zou ik zeggen’.

Een OvJ (25 jaar ervaring) vertelt dat het OM bij recidive volgens de richtlijnen sneller richting onvoorwaardelijke gevangenisstraf gaat. Deze officier vraagt zich zelfs af of we het jeugdrecht niet uit het strafrecht moeten halen – zoals in België – zodat ook sneller gekeken kan worden wat iemand nodig heeft om die recidive te voorkomen. Maar delicten moeten natuurlijk wel consequenties hebben, aldus deze OvJ.

6.6 Toepassen Adolescentenstrafrecht?

LVB’ers hebben doorgaans een ontwikkelingsleeftijd van tussen de 6 en 12 jaar. Om deze reden zijn we benieuwd in welke mate er gebruik gemaakt wordt van het ASR. We hebben onze respondenten gevraagd in welke mate het ASR wordt toegepast bij deze groep, en welke redenen/criteria men hiervoor hanteert.

Grosso modo zijn de respondenten van mening dat het ASR niet heel veel wordt ingezet. In Stad I zegt een respondent: ‘met ASR doen we niet zoveel’, een ander heeft het over ‘sporadisch, we zijn er niet zo mee bezig, voor de politie is het minder belangrijk dan voor het OM, hoewel men er wel voor open staat is het nog niet echt doorgesijpeld’. Volgens een parketsecretaris zouden ‘de OvJ’s hier meer mee moeten doen. De OvJ is immers leidend in het hele onderzoek bij ZSM. Je bent afhankelijk of ze de ‘voeten neer zetten’, zo ook ten aanzien van de ketenpartners’. Een van de jeugdrechters beaamt dat het adolescentenstrafrecht tot zijn verbazing niet vaak wordt toegepast.

Voor deze studie naar knelpunten en risico’s voor LVB-jongeren in het strafrecht is dit een opmerkelijke uitkomst omdat één van de indicatiemogelijkheden voor ASR nu juist een licht verstandelijke beperking is.

Op welk moment zou een ASR tijdens de stafprocedure aan de orde kunnen worden gesteld? Verdachten tussen de 18 en 23 jaar zijn op de ZSM-monitor weliswaar apart aangevinkt, maar worden bij de ZSM-tafel bij de volwassen verdachten besproken. Mogelijk aanwezige informatie vanuit de RvdK en jeugdreclassering over de 18- tot 23-jarige verdachten komt dus niet automatisch bij ZSM terecht. Toch kan de RvdK zelf het initiatief nemen om informatie door te spelen aan de volwassenenreclassering, die wel bij de ZSM aanwezig is. Zij zien immers het vinkje op de monitor. Een complicerende factor is echter dat de informatie van de RvdK ná een half jaar als ‘oud’ bestempeld wordt, omdat jongeren nu eenmaal volop in ontwikkeling zijn. Indien de verdachte in een ZSM-stadium niet face to face wordt gezien – oftewel er geen vroeghulp plaatsvindt – is er dus geen advies en geen verdere informatie voor ASR.

Jeugdstrafrechtadvocaten beklemtonen dat de eerste dagen van de strafprocedure heel bepalend zijn. Het is het moment om bij te sturen, maar door gebrek aan kennis bij

parketofficiëren wordt dit momentum vaak gemist. Ook de reclassering vindt het niet-inzetten van het ASR een verloren kans. De repercussies zijn vergaand. Een LVB-jongere komt in een reguliere gevangenis en mist daardoor de pedagogische insteek van het jeugdstrafrecht inclusief de intensievere resocialisatie. Volgens een jeugdstrafrechtadvocaat is de kans groot dat LVB-jongeren in detentie de stoere straatjongen gaat uithangen, omdat ze – zoals we weten – gevoelig zijn voor *peer pressure* maar geen idee hebben wat er in werkelijkheid gebeurt. Op de doc van een jongere staat soms 'gevangenisstraf' terwijl misschien jeugddetentie (minder heftig) mogelijk was geweest, aldus deze respondent.

Bovenstaande bevestigt onze waarnemingen zoals we die in paragraaf 4.6. hebben beschreven. Zoals een jeugdrechter zegt: 'Het ASR moet eigenlijk direct in het voortraject worden ingezet. Eigenlijk moet de officier als het goed is dat meteen al aangeven'. Daar is niet iedereen het mee eens. Een OvJ (7 jaar ervaring) voelt niets voor een vroegtijdige interventie: 'Ik ga niet nu al beslissen dat iemand in een normale gevangenis moet of niet. Die interventie komt pas bij de rechter.' Meer overeenstemming over op welk moment ASR moet worden overwogen is wenselijk en noodzakelijk om verdachten een adequate rechtsgang te geven.

Levert een extra tussenstap bij ZSM waarbij het Wegingskader-ASR wordt toegepast een voordeel op, waardoor minder mogelijkheid op recidive? Veel respondenten zijn van mening dat ASR weer meer aandacht behoort te krijgen. Dat dit in de loop van de paar jaar met name in Stad I weggeëbd is, heeft volgens de professionals vooral met de tijdsdruk bij ZSM te maken. Opmerkelijk is ook dat een groot aantal professionals de grens van 18 jaar 'heel strak', of zelfs 'echt snoeihard' vinden³⁰. 'Wie is er nu volwassen met 18?', zo verzucht menigeen. De drie jeugdrechtadvocaten die we hebben gesproken zeggen heel alert te zijn op LVB, zij nemen met enige regelmaat zelf telefonisch contact met een OvJ van ZSM op om voor hun cliënt ASR te adviseren of in ieder geval aandacht te vragen voor ASR.

Concluderend: De korte tijdsperiode bij ZSM – met het risico op weinig beschikbare informatie over een verstandelijk beperkte verdachte – in combinatie met het uitgangspunt van ASR 'volwassenenstrafrecht tenzij...' maakt dat de kans groot is dat de OvJ automatisch de weg naar het volwassenenstrafrecht inslaat. Eenmaal op die weg is het lastiger dit spoor te verlaten richting adolescentenstrafrecht, zeker op het moment dat een verdachte bij het verhoor afziet van een advocaat of vertrouwenspersoon. Uiteindelijk zijn de al dan niet aanwezige kennis van het jeugdspecialisme van de professionals, kennis over de modaliteiten van het jeugdstrafrecht, maar met name inzicht in de impact van een verstandelijke beperking, bepalend voor het af te leggen traject.

Ook de destijds landelijke jeugdofficier Dubbelman houdt in Opportuin van mei 2014 een pleidooi dat juist bij zwaardere gevallen jeugdstrafrecht geschikt kan zijn omdat dit soms meer aanknopingspunten biedt (2014, nr. 03, pagina 18-19). Zij pleit ervoor om door middel van vroeghulp te inventariseren in welke mate de jongere nog in positieve zin te beïnvloeden is. Ook niet-jeugdofficiëren moeten daarom basiskennis hebben van het jeugdstrafrecht aldus Dubbelman.

6.7 Rol jeugdadvocatuur

Advocaten zitten weliswaar niet bij de ZSM-tafel maar spelen via consultatiebijstand en wellicht ook via de reguliere rechtsbijstand wel een belangrijke rol voor ZSM-verdachten.

De door ons geïnterviewde jeugdstrafrechtadvocaten proberen een eventueel niet onderkende beperking onder de aandacht te brengen van een OvJ. Zij zijn van mening dat LVB'ers niet bij machte zijn zelfstandig als procespartij in rechte op te treden. Ze weten dat LVB'ers beïnvloedbaar zijn, een beperkt taalbegrip hebben en oorzaak en gevolg veelal niet kunnen overzien. Raadslieden en officieren ervaren regelmatig dat een LVB'er eerder geneigd is meer openheid van zaken te geven en eerder bekend – in vergelijking met 'normaal begaafde' verdachten – terwijl soms nog onvoldoende bewijs in de casus is. Hun zaken komen om die reden sneller 'rond' waardoor zij eerder veroordeeld worden en wellicht meer straf krijgen dan hun kompanen die niet hebben bekend. Daar staat tegenover dat ze mogelijk strafvermindering krijgen

---

³⁰ Wel voert de Raad nog weleens de regie als jongeren 18 + zijn, reden hiervoor is dan dat de jongere nog een jeugdreclasseringsmaatregel heeft vanuit zijn minderjarigheid die over het 18^e jaar is getild.

omdat ze 'verantwoordelijkheid hebben genomen', zoals dat wordt genoemd. De vraag kan echter worden gesteld in hoeverre LVB'ers zich ten volle bewust zijn van hun handelen. Aangezien de politie in het eerste verhoor meer gericht is op het bewijs en op de waarheidsvinding dan op het sociale deel³¹, is er vaak nog te weinig informatie over de verdachte en kan er zodoende onvoldoende worden ingespeeld op een eventuele verstandelijke beperking. De door ons geïnterviewde advocaten zien het dan ook als hun taak de context van de verdachte vóór het verhoor aan de politie aan te leveren, maar ook aan een OvJ of rechter.

Naast het aanreiken van de context van de verdachte zien raadslieden voor zichzelf ook een rol weggelegd om gedurende de hele procedure de juridische 'hocus pocus taal' te verhelderen in een voor de LVB-cliënt begrijpelijke 'Jip-en-Janneke-taal'.

Logistieke problemen kunnen ontstaan als een raadsman niet binnen de gestelde twee uur aanwezig kan zijn; door de nieuwe richtlijnen die betrekking hebben op de rechtsbijstand voorafgaand aan en tijdens het verhoor is de druk op de advocatuur toegenomen. Er ontstaat dan een risico dat een verdachte toegeeft aan de druk van de politie om alvast aan het verhoor te beginnen, en dus afstand doet van een raadsman. Niet ondenkbaar is dat een LVB'er dan denkt 'ik kan het zelf wel, dan kan ik ook eerder naar huis'. Volgens een respondent van politie is het afstand doen van rechtsbijstand bij volwassen LVB'ers in dat opzicht 'het meest grijze gebied'. Naar zijn idee is er weinig helderheid over hoe de procedures over het al dan niet afstand doen verlopen.

Tot slot wijst een van de respondenten op een belangrijk punt waar je als advocaat – maar ook als vertrouwenspersoon of ouder – goed op moet letten. Wat staat er precies in het proces-verbaal? Het is immers een samenvatting en geen letterlijke weergave van het verhoor (zie hierover ook Malsch e.a., 2016). Dit kan met name bij LVB'ers parten spelen. Hij is van mening dat er veel meer additionele informatie moet worden opgenomen zodat later geen discussie mogelijk is. Adolescenten vallen op dit punt mogelijk tussen wal en schip, want die mogen zelf beslissen of ze inhoudelijk akkoord gaan met het PV.

Samenvattend kunnen we stellen dat de rechtsbijstand voor LVB'ers niet altijd goed gerealiseerd wordt of adequaat functioneert³². Zwakbegaafden en LVB'ers zijn zich immers vaak niet bewust van hun beperking noch wordt deze systematisch in de strafprocedure opgemerkt. Bovendien mogen verdachten vanaf 16 jaar afstand doen van rechtsbijstand. Gezien de specifieke LVB-kenmerken als gevoeligheid voor druk en de neiging tot pleasen, brengt dit risico's mee voor een eerlijke rechtsgang. Een van de aanbevelingen van de Europese Commissie benadrukt dat het essentieel is dat de kwetsbaarheid van een verdachte of beklaagde direct geïdentificeerd en herkend wordt (2013)³³. De respondenten laten zien dat voor verstandelijke beperkten de raadsman hier het voortouw in kan nemen.

6.8 Conclusie herkenning en bejegening LVB

Terwijl de meeste respondenten van mening zijn dat het percentage LVB'ers in de strafprocedure hoog is geven zij tegelijkertijd aan dat er nog te weinig kennis is om deze verdachten tijdig te herkennen. Wat betreft de ZSM kunnen we *concluderen* dat de korte tijdsduur voor LVB'ers enerzijds positief is, zoals voor alle verdachten, maar dat er anderzijds te weinig specifieke aandacht voor deze groep is. De kans dat een verstandelijk beperkte verdachte als normaal begaafde wordt bejegend is zonder meer aanwezig. Dit geldt vooral voor de 18- tot 23-jarigen en voor first offenders. Er is een reëel gevaar dat deze jongeren 'het strafrecht worden ingetrokken' in plaats van hulp en ondersteuning te krijgen. Landelijk jeugdofficier Mijnaerends (2014) is van mening dat 'in de hogedrukpan' van ZSM een aantal (kinder)rechten onder druk staan. Geringe informatie tijdens de ZSM-tafel maakt dat er te weinig aandacht is voor de bestaande risicofactoren

³¹ Het sociaal verhoor betreft een standaardvragenlijst met vragen als: waar woon je, met wie, is er hulpverlening in het gezin, ga je naar school, heb je schulden, heb je een alcohol- en of drugsprobleem, hoe gaat het thuis en op school, wat doe je in je vrije tijd et cetera.

³² Naar aanleiding van het Salduz arrest van het EVRM heeft de Nederlandse Hoge Raad in 2009 vastgesteld dat minderjarige- (en kwetsbare) verdachten recht hebben op rechtsbijstand vóór het begin van het politieverhoor (ECLI:NL:HR:2009:BH3079).

³³ European Commission. (2013b). Commission Recommendation of 27 November 2013 on procedural safeguards for vulnerable persons suspected or accused in criminal proceedings. OJ C 378/8, 24.12.2013.

van de jongere. 'De toegevoegde waarde van de inzet van het strafrecht anders dan reageren op het delict, verdwijnt dan wel heel snel naar de achtergrond', aldus Mijnaerends (2014). Dit geldt naar ons idee nog meer voor LVB'ers die immers meer risicofactoren hebben dan normaal begaafden. De kans dat bij hen een eerlijk proces daarmee in de knel komt is zeker aanwezig.

Tot slot, ook de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugd (RSJ, 2013) is van mening dat er in het bijzonder in het strafrecht kennis dient te zijn over hoe met LVB'ers om te gaan.

7. Ervaringen professionals met ZSM

In paragraaf 4.3 hebben we beschreven welke positieve en minder positieve noties in de literatuur over ZSM te vinden zijn. Hieronder geven we de ervaringen van de door ons geïnterviewde respondenten met ZSM weer. Voor een deel zien we overeenkomsten tussen de door ons aangehaalde ZSM-evaluatierapporten (in paragraaf 4.4) en de door ons geïnterviewde respondenten maar met betrekking tot jeugd en LVB'ers komen er interessante aanvullingen naar boven.

7.1 Genoemde pluspunten

Het is van belang om vast te stellen dat alle door ons geïnterviewde professionals de aanwezigheid van de ketenpartners bij ZSM als belangrijkste positief punt noemen. Het samen delen en bespreken van meningen, ideeën en ervaringen, beschouwt men als een groot goed. Respondenten die vanaf het begin betrokken zijn bij ZSM vertellen dat het bij de start uiteraard heel erg zoeken was, omdat in die tijd iedereen nog 'op zijn eigen eiland zat' maar dat er nu veel meer samenwerking is en men van elkaar weet waar ieders expertise ligt.

De korte tijdsperiode waarin een groot deel van de zaken wordt afgedaan vinden de respondenten eveneens positief. Lik op stuk is van belang zodat er voor verdachten duidelijkheid is. De RvdK vindt het korte tijdsbestek waarin bij ZSM een afdoening plaatsvindt voor verstandelijk beperkten in ieder geval een voordeel omdat de LVB-verdachte hierdoor beter oorzaak en gevolg kan overzien. Een ander voordeel dat in Stad II genoemd werd, is dat ZSM de mogelijkheid biedt om verdachten die in aanmerking komen voor vroeghulp snel in de cel te bezoeken. De reclassering kan meteen na het ochtendoverleg langs gaan bij de verdachte om te kijken of deze hulp nodig heeft. Voorheen was het wachten op een IVS.

Anderzijds wordt de korte tijdsperiode ook als grootste minpunt ervaren. Het tempo en de tijdsdruk waarin zaken worden besproken en de eis dat deze binnen zes uur na aanhouding zijn afgedaan werkt niet in het voordeel van LVB'ers.

7.2 Algemene en specifieke kritische noties

Respondenten zien dat de *politie* door de grote aantallen verdachten bij ZSM het enorm druk heeft. Dit heeft gevolgen voor de kwaliteit van hun werk, zo ervaren de geïnterviewden. Ze zien nogal wat zaken die 'niets opleveren' omdat ze nader onderzoek vergen en daarom uiteindelijk niet op dat moment al kunnen worden afgedaan. Getuigen zijn bijvoorbeeld nog niet gehoord, terwijl deze wel in het proces-verbaal zijn genoemd.

Respondenten in Stad I ervaren dit nog sterker tijdens de ZSM-ochtend-tafel (aangehouden verdachten); de zaken zijn dan vaak nog 'heel vers'. De verdachte is meestal nog niet verhoord, waardoor ook informatie over persoonlijke omstandigheden ontbreekt. Voor de reclassering is het dan op dat moment lastig een inschatting te maken of er zorg nodig is of dat andere hulpverlening gewenst is. Bij ontboden verdachten speelt het feit van niet afgerond onderzoek nog meer, aldus de respondenten. Terwijl efficiëntie en snelle afronding juist één van de doelstellingen van ZSM zijn, ervaren een aantal geïnterviewden deze werkwijze als niet efficiënt omdat ze werk dubbel doen.

Een ander kritisch punt is het *telehoren*. Hoewel er mogelijkheden zijn tot telehoren blijkt dit in Stad I heel weinig voor te komen. In Stad II maakt men 2 à 3 keer per week hiervan gebruik. Volgens respondenten uit Stad I heeft dit vooral met de personele bezetting van de politie te

maken. Politieagenten moeten de verdachten uit de cel halen, ze naar het scherm begeleiden en daarna telehoren. Vergelijk dit met een ZSM in het zuiden van het land, waar men bijna iedere verdachte (ongeveer 40 à 50 per dag) via telehoren spreekt. Voor LVB'ers betekent dit dat er geen mogelijkheid is om face to face contact te maken, terwijl telehoren een gelegenheid kan zijn om een eventuele verstandelijke beperking beter te onderkennen.

Een ander punt is de continuïteit. Bijna niemand werkt fulltime op de betreffende ZSM-locaties, en de OvJ is geen zaakofficier. Dit beperkt de continuïteit sterk³⁴. Er is een groot aantal *roulerende professionals* bij de uitvoering van de ZSM-werkzaamheden (in Stad I en Stad II ongeveer 200 per door ons bezochte locatie). ZSM is – slechts – een onderdeel van ieders baan waardoor je op de ZSM-werkvloer steeds met wisselende professionals te maken krijgt. Een nadeel hiervan is dat er bij kennisoverdracht een risico is op verlies aan informatie.

Bij het OM is *jeugd onvoldoende een specialisme*. Gevolg kan zijn dat de dienstdoende OvJ en de parketsecretarissen geringe affiniteit met en kennis van het jeugdrecht hebben. Zij zijn vaak weinig op de hoogte van wat er allemaal mogelijk is bij jeugdigen, zoals bijvoorbeeld HALT. Volgens respondenten werden in het verleden meer zaken via HALT afgedaan, terwijl nu voor dezelfde overtreding vaak reclassering met leerstraf wordt gegeven. Het voordeel van HALT³⁵ is dat een jongere geen strafblad krijgt.

Respondenten vinden daarnaast bij ZSM het *preselect* vaak niet inzichtelijk. Een hoog preselect betekent niet meteen dat de verdachte 'een rotte appel' is aldus verschillende geïnterviewden. Behalve de score geeft het geen of te weinig inhoudelijke achtergrondinformatie over de contacten met politie weer. Ook kan het preselect hoger uitvallen door delict-gedrag van familieleden, het aantal zorgmeldingen dat is gedaan en of er begeleiding heeft plaatsgevonden vanuit het jeugdpreventieteam. Het kan dus zijn dat de jongere een onterechte hoge score heeft. Een respondent van politie (30 jaar werkervaring) schat in dat wellicht bij ongeveer een kwart ten onrechte een hoge score naar boven komt. De jongere zou hierdoor soms niet meer in aanmerking komen voor HALT. Volgens een Jeugd-OvJ is er echter wel ruimte om hiervan af te wijken, want als een verdachte geen doc heeft, heeft deze recht op een HALT-afdoening. Het grootste bezwaar van het preselect vinden respondenten dat dit instrument het aanvinken is van een gestandaardiseerd/wetenschappelijk lijstje waarbij vooral de strafrechtelijke kant van de jongere naar voren komt. Wat precies aan dit gedrag ten grondslag ligt komt bij ZSM onvoldoende naar voren, de politie heeft niet de tijd om naar de kern van het probleem te kijken.

Diverse respondenten stellen dat bij de strafafdoening het OM minder mild is dan de rechter. Volgens respondenten van de reclassering kijken rechters meer naar de omstandigheden. Rechters zelf vermoeden dat een deel van de verdachten bij ZSM instemt met een OM-afdoening om het risico op veroordeling door een kinderrechter te ontlopen. Dat is zeker niet altijd in het voordeel van een LVB'er omdat voorleiding ook tot vrijspraak kan leiden. Over aantallen durven de respondenten geen uitspraak te doen. Minder aandacht voor de sociale omstandigheden is extra nadelig voor verstandelijk beperkten omdat uit onderzoek blijkt dat zij – in verhouding tot hun leeftijdsgenoten – met meer problemen te maken hebben in het sociale domein.

De geïnterviewde jeugdstrafrechtadvocaten zijn kritisch over het feit dat bij ZSM er *geen rechter meer aan te pas* komt. Zij vinden dat hiermee 'de Trias Politica niet meer compleet is'. Bij ZSM is steeds meer in reglementen vastgelegd, terwijl een rechter meer kan afwegen, aldus een advocaat. Het OM is meer aan richtlijnen gebonden dan rechters. Bovendien vrezen deze advocaten onzorgvuldigheid bij de snelle afhandeling bij ZSM. Het 'zo snel mogelijk' zou eigenlijk 'zo volledig mogelijk' moeten zijn, vinden zij. Het systeemdenken van efficiency geeft weinig tijd voor reflectie.

---

³⁴ Vergelijk dit met de situatie zoals die voorheen in Eindhoven bestond. Hier was een jeugdcluster met een vaste groep van OvJ's, parketsecretarissen, Raad en politie. De OvJ's hadden in die tijd ook regie op zaken die bij de politie lagen. Verschillende geïnterviewde professionals geven dit als positief voorbeeld hoe ZSM georganiseerd zou kunnen worden. Van belang is wel te vermelden dat Eindhoven een naar verhouding kleinere ZSM-locatie is, dat wil zeggen ongeveer 250 aangehouden zaken per week.

³⁵ Voorwaarde voor HALT is wel dat de jongere bekend.

Bij een niet-voorgeleiding, wat bij ZSM voor een groot deel het geval is, is er niet of nauwelijks achtergrondinformatie zoals op welk type school een verdachte zit. Bezuinigingen bij de RvdK en bij de reclassering zijn hier mede debet aan. Voor LVB'ers ligt hier volgens de strafrechtadvocaten het gevaar op de loer dat zij eerder een strafbeschikking accepteren en het nut van een advocaat niet inzien terwijl wellicht niet alle bewijs goed is onderzocht.

De twee geïnterviewde jeugdrechters gaan uitvoerig in op de *vele bezuinigingen* die er de laatste jaren hebben plaatsgevonden, zowel bij de RvdK, de WSG, de jeugdbescherming en het Leger des Heils. De gevolgen hiervan baren hen zorgen. Dit onderwerp is volgens hen al vaak aangekaart in het landelijk overleg omdat het consequenties heeft voor de kwaliteit van de RvdK-rapporten. In het verleden werd in een vroeg stadium meer onderzoek gedaan naar (verdachte) jongeren, meer gekeken of je met een LVB'er te maken had, en vonden er meer persoonlijkheidsonderzoeken plaats. Daar blijken nu geen financiële middelen meer voor te zijn, aldus deze jeugdrechters.

Een respondent (20 jaar werkervaring) van de Raad van de Kinderbescherming beaamt dit, hij vindt dat door de bezuinigingen maar ook vanuit het perspectief *licht waar het kan, zwaar waar het moet* de Raadsrol bij ZSM wel heel beperkt is in vergelijking met het verleden:

'Voorheen was het zo dat op het moment dat een jongere in verzekering werd gesteld de Raad langs ging, ongeacht of het een voorgeleiding werd of niet. Maar tegenwoordig gaan wij pas naar een jongere toe die in verzekering is gesteld op het moment dat duidelijk is dat hij wordt voorgeleid, want dan moeten we ook echt een advies uitbrengen. En dan weten we dat we niet voor niets gaan'.

Op onze vraag of de RvdK zou langs gaan bij een ZSM-casus van die dag waarbij een 17-jarige een nachtje vast zat voor fietsdiefstal, is het antwoord: 'Als die verdachte niet wordt voorgeleid? Nee, dan gaan we niet.'

Deze respondent vertelt dat elders in het land de RvdK wel standaard langs gaat. Dit geldt bijvoorbeeld in stad X waar de Raad alle jongeren die in verzekering worden gesteld standaard opzoekt. Diversiteit tussen locaties betekent vermoedelijk ook diversiteit in het wel of niet onderkennen van een verstandelijke beperking.

Samenvattend kunnen we concluderen dat de door ons geïnterviewde professionals positief zijn over ZSM, en dan vooral over de samenwerking tussen de ZSM-partners. Maar daarnaast ervaren de door ons geïnterviewde respondenten serieuze knelpunten. Zij signaleren risico's voor de zorgvuldigheid als gevolg van het hoge tempo. De toename van de instroom en hiermee de grote werkdruk bij ZSM herbergen risico's, niet alleen met betrekking tot waarheidsvinding, maar vooral ook tot een eerlijke procesgang. Dit geldt voor elke verdachte, maar voor LVB'ers wier beperkingen bij ZSM onvoldoende worden opgemerkt in het bijzonder. Het feit dat de rol van de kinderrechter – sinds het in werking treden van ZSM – steeds meer naar de achtergrond verdwijnt speelt de LVB'ers parten tijdens deze buitengerechtelijke afdoening. Juist voor deze groep is aandacht voor de sociale context extra van belang.

8. Zittingen

Tenslotte komt na de aanhouding, het verhoor en de ZSM-tafel, in de derde en laatste fase van de strafprocedure een deel van de strafzaken op zitting van het OM. Zaken met zwaardere delicten komen op zitting bij de rechter. Ook deze fasen van de strafprocedure hebben we bijgewoond.

We observeerden in Stad I de zogenoemde TOM-zitting (Taakstrafzitting Openbaar Ministerie). Daarnaast volgden we gedurende zes dagdelen enkelvoudige- en meervoudige strafkamerzittingen in beide steden. Omdat het strafzaken betrof over minderjarigen vonden deze achter gesloten deuren plaats³⁶. Vooraf aan elke zitting vroeg(en) de rechter(s) aan iedere verdachte én zijn advocaat én familie of ze bezwaar hadden tegen onze aanwezigheid. Hierbij

---

³⁶ Voor het bijwonen van deze besloten jeugdzittingen hebben we toestemming verkregen van de betreffende jeugdrechters.

legden ze het doel van onze aanwezigheid uit en voegden eraan toe dat we een geheimhoudingsverklaring hadden ondertekend. Geen van de aanwezigen had hier bezwaar tegen.

8.1 OM – zitting (TOM/TOMMI/TRIP/OTP)

De OM-zittingen in Stad I vonden plaats in een klein lokaal en werden voorgezeten door senior secretarissen. Deze professional – informeel gekleed – zat met de RvdK, de verdachte én de eventuele ouder(s) en of advocaat aan een grote tafel. Tijdens de twee ochtenden dat we TOM-zittingen bijwoonden stonden elf zaken gepland (zie onderstaand schema).

Twee TOM-zittingen met elf ingeplande zaken

verdachte 1. jongen	heling motor-zaak	afgezegd; advocaat instigeert jeugdstrafzitting ipv TOM*. Geen verdere info.
verdachte 2. jongen	leerplichtzaak	LVB – speciaal onderwijs
verdachte 3. onbekend	leerplichtzaak	komt niet opdagen. LVB-speciaal onderwijs
verdachte 4. jongen	dronkenschap/brommer	geen LVB (Havo)
verdachte 5. jongen	leerplichtzaak	LVB-speciaal onderwijs en WSG
verdachte 6. onbekend	geen informatie	zaak afgezegd
verdachte 7. jongen	vernietiging/huiselijk geweld	geen LVB
verdachte 8. meisje	leerplichtzaak	komt niet opdagen. Geen verdere info.
verdachte 9. meisje	diefstal	geen LVB (Havo)
verdachte 10. jongen	heling fiets	LVB-speciaal onderwijs/advocaat vraagt HALT
verdachte 11. jongen	leerplichtzaak	geen LVB (Havo/Mavo)

*Bij dagvaarding is er in deze zaak volgens de senior secretaris een kans op een strafblad, terwijl een TOM dit had kunnen voorkomen.

Volgens de aanwezige senior secretaris komt 10 tot 20 procent van de verdachten bij TOM-zaken niet opdagen, zij krijgen echter nog een tweede kans voor een TOM³⁷. Bij de acht van de elf zaken die wel doorgang vonden werd elke verdachte begeleid door een raadsman en was een coördinator taakstraffen van de RvdK aanwezig. In vier zaken bleek het om een LVB'er/zwakbegaafde jongere te gaan; de jongeren volgden speciaal onderwijs en/of werden door de WSG begeleid. Het ging hierbij om drie leerplichtzaken en één zaak waarbij er een beschuldiging was van heling van een fiets. De advocaat van deze laatste zaak vroeg vooraf aan de zitting of deze zaak niet naar HALT kon (zie voor uitleg over HALT de voetnoot bij paragraaf 5.1). De jongere had echter al een keer HALT gehad, dus dat was niet mogelijk.

Omdat op beide ochtenden verschillende zaken uitvielen was er relatief veel tijd voor de zittingen, die dan ook werd benut. Beide senior secretarissen hanteerden naar ons idee een pedagogische insteek, stelden alle partijen gerust, formuleerden met zorg hun vragen, vroegen door en wisten de jongeren af en toe onder de kin te kietelen door bijvoorbeeld te zeggen 'wat zit je haar mooi'. Ook kregen ouders en raadslieden tussendoor ruimte voor overleg. De secretaris deed alle moeite om – zowel digitaal als via de telefoon – antwoorden te vinden op vragen van ouders, zoals bijvoorbeeld de vraag van een vader hoe lang bij BJJ RvdK-gegevens worden bewaard. Tussendoor vertelden de senior secretarissen ons dat zij een cursus communicatie hebben gevolgd die ook gericht was op het omgaan met verstandelijk beperkten.

³⁷ Niet bij first offenders omdat in deze uitnodiging voor de TOM-zitting vermeld staat dat bij niet verschijnen er een dagvaarding plaatsvindt.

8.2 Enkelvoudige- en meervoudige strafkamerzitting (rechter)

Tijdens observaties van de strafzittingen waren we ook geïnteresseerd in welke mate er aandacht is voor het onderwerp LVB. Wordt een mogelijke LVB tijdens deze fase wel/niet benoemd en besproken?

We woonden drie ochtenden enkelvoudige strafkamerzittingen en twee middagen meervoudige strafkamerzittingen bij. De leeftijd van de jongste verdachte was 13 jaar en van de oudste – de enige meerderjarige verdachte – 20 jaar (dit betrof een verlenging PIJ-maatregel). Bij de enkelvoudige strafkamer kwamen niet alle verdachten opdagen.

8.2.1 Observaties

Alle aanwezige partijen, waaronder de reclassering, eventueel aanwezige RvdK, jeugdbescherming, advocatuur, kregen uitgebreid de gelegenheid hun standpunt naar voren te brengen. Dit gold tevens voor de verdachte en diens familie (oma, ouders et cetera). Daarna kreeg eenieder de ruimte om te reageren op elkaar. Voor de door ons bijgewoonde zittingen werd derhalve veel tijd uitgetrokken, en de zaken werden diepgaand en zorgvuldig behandeld, zo was de indruk van de onderzoekers. Dit gold voor alle type zittingen.

De rechters besteden veel aandacht aan de 'zorgkant' van de verdachte en aan het belang om jongeren weer op het goede spoor te krijgen, bijvoorbeeld in de vorm van het geven van een lagere werkstraf zodat er tijd is voor hulpverlening en tijd voor een baantje om gestolen geld terug te betalen. Bij de meeste van de 16 jongeren bleken er forse zorgen te zijn. Naast veel leerplichtproblematiek en psychische zorgen, waren er veelal ook problemen met agressieregulatie. Zes jongeren krijgen of kregen training hiervoor.

8.2.2 Herkenning van een licht verstandelijke beperking

Enkele jeugdrechters die we na afloop van de zitting even spraken merkten op dat ze via de RvdK altijd op de hoogte zijn of de verdachte een LVB'er is, 'dit missen ze niet'. 'Ook bij first offenders?' 'Ja, ook bij first offenders', aldus een rechter. Volgens een andere jeugdrechter hadden alle verdachten van die dag (meervoudige kamer) een IQ tussen de 50 en 85. Dit werd speciaal voor ons opgezocht. Voor ons als onderzoekers was het tijdens de vijf bijgewoonde dagdelen echter niet altijd helder of bij de verdachte sprake was van een verstandelijke beperking. We zaten op de publieke tribune waardoor het non-verbale gedrag van de verdachte voor ons niet altijd zichtbaar was. Bovendien spraken sommige verdachten af en toe zachtjes waardoor het gesprokene niet altijd verstaanbaar was. Op basis van de observaties hebben we het voorzichtige vermoeden dat ongeveer de helft van de verdachten een laag IQ had dan wel licht verstandelijk beperkt of zwakbegaafd was. Indicaties die wij hiervoor hadden zijn: type school, reeds aanwezige jeugdreclassering door WSG, niet aan afspraken kunnen houden, maar ook beïnvloedbaarheid en acties als gestolen waar op je facebookpagina zetten of appjes van je buit naar je vrienden sturen.

8.2.3 Communicatie (verbaal en non-verbaal)

Verbaal: hoewel termen als TUL en sepot worden gebruikt, hanteren de rechters voor het overige redelijk eenvoudige taal. Het valt op dat vrij vaak 'waarom' vragen aan bod komen, zoals 'waarom lukt het niet'? De verdachten antwoorden dan veelal met 'weet niet'. Uit de literatuur is bekend dat waaromvragen voor LVB'ers vaak te abstract zijn (Wit et al, 2011). Ook worden vaak gesloten vragen gesteld zoals 'kan je vertellen of het klopt'. Als de jeugdrechters vragen stellen als 'vertel nog eens', dan zijn verdachten in het algemeen spraakzamer. Opmerkingen door de rechter of de OvJ als 'ik vind dat je het goed hebt verwoord' of 'goed dat je zo eerlijk bent' 'of hartstikke goed dat je bij JR loopt', als ook vragen met een strekking als 'hoe is het nu met jou' zijn met enige regelmaat in de rechtszaal te horen. Naast een appèl op moreel besef zoals 'laat je niet overhalen door anderen' en 'je moet nu alles op alles zetten om je leven op orde te krijgen' zijn er ook stimulerende woorden als 'houd het contact met je familie goed'. De ene OvJ formuleert rustig en richt het woord duidelijk tot de verdachte terwijl een andere OvJ voor zich uit kijkt en snel spreekt. Tussendoor en op het eind van de zitting vragen rechters aan de verdachten vrijwel altijd of ze het hebben begrepen. De verdachten beantwoordden deze vraag telkens met 'ja'. Het is niet altijd duidelijk of dit ook het geval is. We komen hierop terug in paragraaf 9 bij het onderdeel de

Ervaringen en oordelen van vijf LVB-jeugdreclasseringscliënten.

De *non-verbale communicatie* van de professionals kunnen we omschrijven als neutraal. Zij lieten niet zien wat er in hen om ging. De meeste verdachten zaten rustig op hun stoel, een enkeling was duidelijk nerveus en trommelde met zijn voeten.

8.2.4 Interactie tussen procesdeelnemers

Bij de enkelvoudige kamer is er geen medewerker van de RvdK aanwezig, wel komt in vier van de 12 zaken een RvdK-rapport ter sprake. Niet uitgesloten is dat in de andere zaken ook een dergelijk rapport is opgemaakt, maar dit werd dan niet ter sprake gebracht. Bij de vier zittingen van de meervoudige kamer zat een medewerker van RvdK erbij, naast de jeugdreclassering en of jeugdbescherming. Eén keer was ook het slachtoffer met partner aanwezig. In alle zestien zaken was een raadsman aanwezig. Alle aanwezige procesdeelnemers kregen het woord en zij konden ook op elkaar reageren. Een enkele ouder en verdachte interrumpeerde de rechter veelvuldig. Zij werden er op heldere wijze op gewezen dat zij later aan de beurt zouden komen.

Bij sommige zaken waren de begeleidende jeugdreclasserder of jeugdbeschermer van de verdachte niet zelf aanwezig maar een vervanger. Deze vervangers verontschuldigen zich door opmerkingen als: 'ik ken deze cliënt niet maar mijn collega wel'.

Een advocaat vroeg tijdens een zitting van een dertienjarige zwakbegaafde verdachte aandacht voor de ZSM-procedure. Naar zijn mening zou in deze zaak – een eenvoudige mishandeling – tijdsdruk bij ZSM een rol hebben gespeeld. Deze jongen is gehoord zonder advocaat én zonder ouders, en heeft zes uur in de cel gezeten, aldus de advocaat.

Samenvattend hebben de onderzoekers ervaren dat bij OM- en bij strafzittingen veel tijd wordt uitgetrokken voor elke zaak, en dat de verdachte, de familie en de procespartijen veel ruimte wordt gegund. De aanwezige senior secretarissen en jeugdrechters lijken over relatief veel kennis te beschikken over mensen met een licht verstandelijke beperking. De rechters hebben vaak een pedagogische benadering en gaan uitgebreid in op de sociale context.

9. Ervaringen en oordelen van vijf LVB-jeugdreclasseringscliënten

Tot slot interviewden we vijf licht verstandelijk beperkte jongeren over hun ervaring en oordeel over de strafprocedure.

Vooraf aan de te houden interviews legden we de vijf jongeren uit dat we van hun ervaringen wilden leren, en dat we van hen graag wilden horen wat zij vinden van hoe de politie, de rechter, 'de man of vrouw die de straf eist', de advocaat, en de reclassering met hen omgaat.

De vijf jongens waren tijdens deze gesprekken redelijk open, zeker naar mate het gesprek vorderde. Hoewel hun verbale vermogens duidelijk beperkt waren praatten vier van de vijf vrijuit. De vijfde jongen bleek niet zo spraakzaam en zei vaak 'ik weet niet'. De leeftijden ten tijde van het betreffende politiecontact en de hieruit voortgekomen jeugdreclasseringmaatregel was 14, 15, 2 keer 17 jaar, en één jongen was 21 jaar. Twee jongens waren first offenders.

9.1 Communicatie met professionals

De geïnterviewden zijn het meest tevreden over hun contacten met de advocaat, en het minst tevreden over de politie. Zij noemen het schreeuwen van politieagenten vaak als reden voor hun ontevredenheid, waarbij deze vijf jongeren wel zeggen 'ze doen gewoon hun werk'. Als een politieagent bij de aanhouding zijn stem verheft geeft dit de jongeren het gevoel 'dat hij op ruzie uit is'. Een jongen reageerde met een scheldkanonnade 'die tot in het bureau door ging', zo vertelde hij. De geïnterviewden oordelen verschillend over het verhoor zelf. Hun uitspraken variëren: van 'ze deden best wel chill, rustig' tot 'bijterig, op alles doorgaan, doorgaan, doorgaan, tot je gek wordt'. Vooral de toonzetting van de agenten lijkt verschil te maken voor het verloop van de aanhouding en het verhoor. Een jongen vertelde dat de agent van meet af aan niet echt naar hem luisterde, dat hij gelijk als dader werd gezien, onder druk werd gezet en dat de agent tegen

hem begon te schreeuwen: 'zulke types als jou heb ik vaker op deze stoel, maar jij bent het, vertel gewoon op, waar is die medeverdachte van jou, er zijn camerabeelden'. Waarna een conflict ontstond, aldus de jongen. Een andere jongen vertelde dat de politie rustig tegen hem sprak. Vervolgens is hij zelf ook rustig meegelopen naar de politieauto. Als we doorvragen blijkt dat het vaak de wat jongere agenten zijn die 'bijterig' zijn in vergelijking met de ouderen. Een geïnterviewde jongen probeerde tijdens het verhoor uit te leggen dat hij alléén was (er waren geen medeverdachten), maar hij kreeg naar zijn idee geen kans zijn kant van het verhaal te vertellen. Hun ervaringen van de aanhouding door de politie bleken ze in verband te brengen met bepaalde films: 'gewoon zoals je in films ziet'. Tijdens de interviews vielen veelvuldig de woorden 'gewoon normaal'. De jongens konden echter niet duiden wat zij hiermee bedoelden.

De vijf jongeren hebben, zoals eerder gezegd, een positief oordeel over hun *advocaten*: 'een goeie man, hij was aan het bikkelen om mij vrij te krijgen'; en, 'een goede advocaat, hij heeft gezorgd dat ik Cool-straf kreeg (een leerstraf voor LVB'ers) in plaats van werkstraf'. Bij twee jongens was er bij het verhoor geen advocaat aanwezig. Het oordeel van deze jongens was het meest negatief over de politie. Een 17-jarige first offender vond dat hij zichzelf wel kon verdedigen, en ook de jongen van het 'bijterige verhoor' vond dat hij het ook wel alleen af kon.

De meningen over de *officieren van justitie* lopen uiteen: van 'fuck...(naam van de OvJ)' tot 'ze zeiden dat het een heel strenge man was, maar ik vond hem eigenlijk wel normaal, hij blijkt streng te zijn als je een tweede keer de cel in gaat'. Twee jongens vertelden dat de naam van deze OvJ op enkele celmuren staat. Terwijl de ene jongere ons dit vertelt zegt hij ineens 'maar dit wordt opgenomen..., horen ze mij nu?'

De vijf respondenten vonden de *rechters* 'wel oké' omdat ze vriendelijk waren. Ze zijn minder positief over het taalgebruik tijdens de zitting: 'de rechter en de officier die praten allemaal moeilijk, alleen de advocaat praat normaal tegen mij. De anderen praten gewoon moeilijk Nederlands; 'echt moeilijke woorden, ze moeten normaal praten, gewoon hoe je zelf ook praat.' Een ander zegt 'echt gewoonweg echt pure ABN. Soms zit je daar, je snapt ze gewoon niet wat hun zeggen'.

Het jargon dat de rechter gebruikt wordt niet begrepen: 'de rechter zei, dat ik word verlengd, dat snapte ik niet'. Ook uitleg over de duur van detentie werd niet begrepen. Op onze vraag welk antwoord zij geven als de rechter aan hen vraagt of ze het hebben begrepen, vertellen ze dat ze dan 'ja' zeggen. Als een van de jongens gevraagd wordt of dat dan ook echt zo is, zegt deze echter 'nee, maar je moet gewoon zelfvertrouwen uitstralen, ze moeten niet over je heen kunnen lopen, want ze proberen over je heen te lopen'.

Deze bevindingen komen overeen met een eerder onderzoek naar jeugdstrafzittingen waaruit blijkt dat bij minderjarige verdachten³⁸ de zitting grotendeels langs hen heen gaat (Rap & Wijers, 2011). Een beperkte woordenschat en een lager denkt tempo bepalen bij LVB'ers mede de problematische informatieverwerking. Volgens genoemd onderzoek gebruiken de officier, de rechter en de advocaat per zitting gemiddeld eenieder 20 à 25 keer juridisch jargon zonder dat hiervan voor de verdachte de betekenis duidelijk is.

De vijf jongeren zijn tevreden over de *reclasseringswerkers* door wie zij op dat moment begeleid worden. Twee van hen hebben minder positieve herinneringen aan hun reclasseringscontacten in het verleden. Bij beiden betrof het reclasseringswerkers die hun afspraken niet na kwamen zoals telefonische afspraken, of langskomen.

Eén van de geïnterviewden (een 21-jarige cliënt) vertelde dat het drie maanden duurde voordat de werker langs kwam, waardoor uiteindelijk pas na vier en half maand het reclasseringsrapport klaar was. De volwassenenreclassering werd toen omgezet in ASR. Als positief punt meldt hij dat dat hij door deze nieuwe jeugdreclassereerder heeft geleerd afstand te nemen van verkeerde vrienden. Een andere jongere zegt van de So-Cool straf geleerd te hebben om geen grote mond meer te geven en letterlijk afstand te nemen bij moeilijke situaties.

---

³⁸ Dit onderzoek is gericht op alle minderjarige verdachten. LVB-jongeren nemen hier geen aparte plaats in.

Deze vijf jongeren hebben na het delict allen een stageplek of werk gekregen; bij fastfoodketens, of als vuilnisophaler. Bij een baan als vuilnisophaler of werker in een fastfoodketen wordt geen VOG gevraagd noch naar politiecontacten gevraagd, aldus deze respondenten.

9.2 Beleving van de strafprocedure

De onduidelijkheid over de procedure van de voorlopige hechtenis gaf twee jongens veel stress. Liever zouden ze op voorhand al weten dat ze anderhalve, of bij de ander, vier en halve maand moesten zitten. Nu werd de voorlopige hechtenis telkens tussentijds verlengd. 'Dat was echt wel slecht gedaan van de rechters', zei een van de jongens. Bovendien moesten ze naar hun zeggen heel lang wachten in de cel vóór de zitting: 'wel acht uur en dan duurt de zitting maar tien minuten'.

Een ander pijnpunt vonden de jongeren de tijdsduur van het verhoor: vaak één à twee uur. De 17-jarige first offender die in eerste instantie afstand van rechtsbijstand had gedaan, had de minst goede herinneringen. De LVB-jongen voelt zich 'eigenlijk onterecht behandeld qua van de rechtstaat', hij voelt zich vals beschuldigd. Deze jongen zat in hechtenis omdat een medeverdachte en getuigen gehoord moesten worden, en camerabeelden bekeken moesten worden. Na anderhalve maand werd de jongen – nadat bleek dat er geen medeverdachte was noch camerabeelden – geschorst. Maar ook wilde deze jongen graag met het 'slachtoffer' in gesprek om te zeggen wat hij had gedaan en te horen wat hij volgens haar had gedaan maar dat wilde 'het slachtoffer' niet.

Concluderend: deze vijf LVB-jongeren zijn het meest tevreden over de contacten met hun advocaat en het minst tevreden over het contact met politie. Zij geven hierbij aan dat de toonzetting van politie tijdens aanhouding en verhoor een heel belangrijke rol speelt. Niet ondenkbaar is dat de aanwezigheid van een advocaat de-escalierend werkt. De door ons geobserveerde zaken lijken in die richting te wijzen. Hoewel de jongeren zeggen te begrijpen wat er tijdens de zitting tegen hen wordt gezegd blijkt dit in werkelijkheid niet het geval te zijn geweest. Dit is een zorgelijk punt dat aandacht behoeft.

10. Beantwoorden onderzoeksvragen

De onderzoeksvraag luidde:

Wat zijn de mogelijke knelpunten en risico's voor LVB- jongeren-als-verdachte alsmede voor professionals in Stad I en Stad II tijdens een drietal fasen in de strafprocedure (herkenning, ZSM-tafel, en zitting), en welke (voorlopige) aanbevelingen vloeien hieruit voort?

Deelvragen:

- 1. Is de verstandelijke beperking bij aanvang van de strafprocedure bekend? Zo ja, door wie en hoe is deze vastgesteld?*

Verstandelijke beperkingen lijken nog erg weinig te worden onderkend in de fase van het politiecontact. Door rechters vindt meer herkenning plaats, maar zij hebben dan ook een dossier gelezen over de verdachte waarin rapportages zijn opgenomen waaruit de beperking blijkt. Op zittingen wordt meer rekening gehouden met de beperking en komt de sociale context uitvoerig aan de orde. Dat is niet het geval bij de ZSM-tafel. Werkervaring, belangstelling voor, en affiniteit met deze groep spelen een rol bij de attitude van de professional.

Uit ons onderzoek blijkt dat het risico op het niet-onderkennen van een verstandelijke beperking bij aanvang van de strafprocedure – de aanhouding en het proces-verbaal verhoor – met name bij first offenders aanzienlijk is. Dit kan gevolgen hebben voor het verloop van de strafprocedure. Het proces-verbaal van verhoor dient immers als uitgangspunt tijdens de ZSM-tafel. Bij minder ernstige delicten vindt bij jeugdige first offenders tegenwoordig geen raadsbemoediging meer plaats. Bij volwassenen vindt geen vroeghulp meer plaats door de reclassering. Als gevolg hiervan zal een verstandelijke beperking tijdens ZSM vaak niet worden opgemerkt, mede doordat de ketenpartners van de ZSM de verdachte niet zien.

Bij recidivisten – zowel 18-minners als 18+/volwassenen – is de kans op onderkenning van een verstandelijke beperking groter. Deze verdachten hebben immers doc en zijn, afhankelijk van de hoeveelheid en de ernst van de doc, bekend bij de RvdK of de reclassering. Dit neemt niet weg dat door het hoge tempo bij ZSM, en een focus die vooral op waarheidsvinding gericht is, de sociale context bij ZSM (te) weinig aan bod komt. Vooral bij volwassenen neemt hierdoor het gevaar op het niet herkennen van een beperking toe. Veel zal afhangen van de professional in kwestie, terwijl tevens voor de 18- tot 23- jarigen affiniteit met jeugdrecht bij de dienstdoende OvJ een rol speelt.

Tijdens de zitting is er een kans dat een verstandelijke beperking bij 18-minners reeds is vastgesteld, mede door een raadsrapport.

De groep die wat betreft een herkenning van een beperking tussen de wal en het schip dreigt te vallen is vooral die van de jongvolwassenen tussen 18 en 23 jaar. De reden hiervoor is dat zij bij de ZSM-tafel bij de volwassenen worden besproken. Als hier geen onderkenning van de LVB plaatsvindt, dan zal deze jongvolwassene meestal ook geen ASR krijgen. Respondenten zijn van mening dat voor LVB'ers nog veel winst te boeken valt³⁹.

- 2. Zijn er verschillen in de afdoeningen als gevolg van de al dan niet aanwezige LVB-kennis en expertise?*

(LVB-)jongeren blijken de laatste paar jaar minder vaak een nachtje in de cel te worden gezet. Bij de volgende fase, namelijk bij ZSM, wordt echter niet altijd rekening gehouden met (mogelijk) aanwezige LVB-kennis. Uit onze interviews blijkt dat bij ZSM-afdoeningen vrijwel geen rekening wordt gehouden met een eventuele beperking. Het gepleegde delict, en de vraag of dat al dan niet bewijsbaar is, staat voorop. Een LVB wordt dan niet altijd meegewogen.

---

³⁹ Ook bij de Kwaliteit Forensische Zorg (KFZ) bestaat de indruk dat – ondanks dat de LVB-populatie in de forensische zorg als omvangrijk wordt geschat – er desalniettemin nog sprake is van onderdiagnostiek (KFZ-2016-50).

Diversiteit is er wel in het type taakstraf. LVB'ers, als zij zijn onderkend, krijgen eerder een leerstraf dan een werkstraf. Ook probeert de RvdK bij ZSM een minder lange taakstraf te adviseren zodat de jongere de duur van de straf kan overzien en niet afhaakt. Veel is afhankelijk van de OvJ die de ZSM-tafel leidt. Heeft deze oog voor een verstandelijke beperking, dan is dat bij bijvoorbeeld een terugmelding van de reclassering mogelijk van invloed op een wel of niet ten uitvoerlegging (TUL).

Tenslotte, bij zittingen door OM of rechter is in toenemende mate aandacht voor de sociale context van LVB-verdachten, waarbij de insteek is om meer hulp op gang te krijgen.

3. Welke knelpunten en risico's zijn er voor professionals en voor LVB-jongeren als verdachte tijdens de strafprocedure te signaleren?

Bij te weinig LVB-kennis en of te weinig feeling voor de impact van een verstandelijke beperking liggen de knelpunten en risico's voor LVB-verdachten vooral op het terrein van rechtsbescherming en op het verloop van een al dan niet eerlijk proces. De tijdens de strafprocedure gebruikte vragenlijsten/instrumenten lijken hier een rol bij te spelen.

Rechtsbescherming en eerlijk proces

Het niet herkennen van LVB-kenmerken heeft als risico dat de politie het verhoor niet aanpast aan de ontwikkelingsleeftijd van de jongere. Ook kan deze professional de houding van de verdachte verkeerd interpreteren. Politie ziet bijvoorbeeld 'ongemotiveerd en ongeïnteresseerd gedrag en of een grote mond', wat bij LVB'ers vaak onmacht is om adequaat te reageren. Dergelijk gedrag kan bij politie een averechtse reactie oproepen waardoor een soort van ruzieachtige sfeer kan ontstaan.

Eenmaal niet als LVB'er gesignaleerd kan dit een eigen leven gaan leiden tijdens de strafprocedure. Ook bij het OM en ZM bestaat er dan een kans dat een professional de LVB-verdachte niet op zijn eigen niveau bejegend. In deze fase van de strafprocedure kan dat betekenen dat de verdachte een niet aangepaste LVB-interventie en/of een zwaardere straf krijgt. Hiermee ontstaat een risico op recidive en dat de jongere meerpleger en veelpleger wordt. Bovendien is er bij veel recidive een kans dat de richtlijnen meer richting onvoorwaardelijke gevangenisstraf wijzen en situaties creëren waarbij LVB-jongeren in detentie verharderen.

Een extra risico bij first offenders is dat zij eerder afstand doen van rechtsbijstand. Het hoge tempo bij ZSM brengt met zich mee dat niet al het bewijs voor de waarheidsvinding goed is onderzocht. Daar komt bij dat LVB'ers onder druk van politie eerder bekennen vanuit de gedachte 'dan kan ik tenminste naar huis'. Daarnaast hebben LVB'ers de neiging meer openheid van zaken te geven. Politie krijgt een zaak hierdoor eerder rond. Ten slotte hebben LVB'ers bij het afstand doen van rechtsbijstand meer de neiging een strafbeschikking te accepteren terwijl ze de consequenties hiervan niet overzien.

Een belangrijke tekortkoming bij de strafbeschikking is dat deze een aantekening oplevert in de justitiële doc. Volgens Uit Beijerse (2017) voldoet deze vorm van buitengerechtelijke afdoening daarmee niet aan het vereiste van het VN-Kinderrechten-comité dat de zaak na afronding definitief moet worden gesloten en dat de jeugdige er geen strafblad aan over mag houden.

Instrumenten Sociaal Verhoor, Preselect/LIJ en Wegingskader ASR bij ZSM

Achtergrondgegevens over de verdachten worden verzameld door middel van gestandaardiseerde vragenlijsten. Risico hiervan is dat de vragenlijst 'netjes' ingevuld wordt maar dat er niet echt een gesprek tot stand komt tussen de professional en de jeugdige LVB-verdachte over zijn/haar sociale context. Vaak blijkt er geen tijd te zijn om binding te maken en te horen wat er nu echt bij de jongere speelt. Een eventuele verstandelijke beperking komt dan minder makkelijk naar voren.

De uitslag van het LIJ wordt op dergelijke moment te veel gezien als een strafrechtelijk probleem terwijl het gaat om jeugdige verdachten. Tot slot heeft het inzetten van de verkorte versie van het wegingskader ASR een risico dat het adolescentenstrafrecht te weinig wordt ingezet (zie hiervoor ook RSJ 2013).

11. Aanbevelingen

Welke aanbevelingen kunnen de gesignaleerde knelpunten en risico's mogelijk wegnemen en hiermee de kwaliteit van de strafprocedure voor de groep van verdachten met een licht verstandelijke beperking mogelijk verbeteren?

Onderstaande aanbevelingen zijn gebaseerd op ons onderzoek bij ZSM in Stad I en Stad II.

- Gezien het (vermoedelijke) grote percentage LVB'ers in het strafproces is het van belang om kennis over- en de impact van een verstandelijke beperking als integraal onderdeel op te nemen in de opleiding van alle betrokken professionals (zie ook RSJ, 2013).
- Aan de ZSM-tafel is het van belang meer tijd uit te trekken voor de sociale context van de verdachte (inclusief het genereren van 'zachte informatie'), en om een mogelijke LVB specifiek te benoemen.
- Voor het signaleren van een LVB en het adequaat routeren van jeugdigen aan de ZSM-tafel is kennisontwikkeling over het jeugdstrafrecht bij het OM (OvJ's, parketsecretarissen en assistent OvJ's) zeer waardevol, evenals kennis over de mogelijkheid van het toepassen van HALT, zodat jongeren bij een klein delict geen strafblad krijgen.
- Tijdens een consultatiebijstand zou een raadsman een LVB-verdachte dienen te adviseren geen afstand te doen van rechtsbijstand tijdens het verhoor. Juist deze verdachten zijn niet bij machte zelfstandig op te treden in de strafprocedure en de eigen belangen goed in te kunnen schatten.
- Omdat de door ons onderzochte arrondissementen weinig ASR toepassen, adviseren we – gezien het belang hiervan voor LVB'ers – het volgende:
  - o Vroeghulp geven aan de 18- tot 23- jarige verdachten zodat tijdens de ZSM de mogelijkheid voor het toepassen van een ASR naar voren komt.
  - o Met een andere mindset naar 18- tot 23- jarigen kijken. Achttien jaar niet als harde scheidslijn zien maar kijken welke hulpverleningsmogelijkheden er zijn.
  - o Naast de reclassering zouden bij de ZSM ook de OvJ's meer aandacht kunnen geven aan een mogelijke ASR, hier meer specifieke vragen over stellen tijdens de ZSM-tafel. Hierbij duidelijkheid creëren welke oorzaken aan het gedrag van jongeren ten grondslag liggen, om vervolgens met deze kennis een juiste aanpak- en eventuele behandeling kiezen.⁴⁰

---

⁴⁰ Zoals we in respectievelijk paragraaf 6.6 en paragraaf 6.8 bespraken, pleiten zowel Dubbelman (2014; voorheen landelijk jeugdofficier) als de RSJ (2013) ervoor om goed te inventariseren welke problemen aan het gedrag van jongeren ten grondslag liggen. Een goede screening op een mogelijke LVB is hierbij van essentieel belang aldus de RSJ.

Literatuur

- Boertjes, M.J. & Lever, M.S. (2007). *LVG en jeugdcriminaliteit*. Interne publicatie van Expertisecentrum William Schrikker Groep.
- Drost, V., Haaren, P. van & Jongebreur, W. (2016). *Mensen met een licht verstandelijke beperking in het justitiële domein*. Een verkenning naar de huidige uitvoeringspraktijk; notitie met bevindingen. Den Haag Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Giesbrecht, T., Ruiter, C. de & Jelicic, M. (red.) (2008). *Forensisch psychodiagnostisch gereedschap*. Amsterdam: Harcourt. In H. Kaal, N. Overvest & M. Boertjes (red.), *Beperkt in de keten: mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtssketen* (pp. 21-40). Den Haag: Boom / Lemma.
- Kaal, H., Overvest, N. & Boertjes, M (red.) (2014). *Beperkt in de keten: mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtssketen*. Den Haag: Boom / Lemma.
- Kaal, H., Overvest, N. (2011). Mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtssketen. *PROCES* (5), pp. 231-234.
- Knigge, G. & De Jonge van Ellemeet, C.H. (2014). *Beschikt en gewogen. Over de naleving van de wet door het openbaar ministerie bij het uitvoeren van strafbeschikkingen*. Den Haag: De Hoge Raad.
- Kools, M., (2011). *De verstandelijk gehandicapte verdachte in de opsporingsfase van het strafprocesrecht; voldoende beschermd? Onderzoek naar de positie van de verstandelijk gehandicapte verdachte gedurende de opsporingsfase van het Nederlandse strafprocesrecht*. Universiteit Tilburg: faculteit rechtsgeleerdheid: Afstudeerscriptie.
- Malsch, M., Kranendonk, R., Keijser, J. de, Elffers, H., Komter, M., en Boer, M. de, (2015). Kijken, luisteren, lezen. De invloed van beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachtenverhoren. *Politiewetenschap 79*, Politie en Wetenschap, Apeldoorn: Reed Business, Amsterdam.
- Meuwese, S., Blaak, M. & Kaandorp, M. (Red.) (2005). *Handboek internationaal jeugdrecht*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Mijnarends, E.M. (2014). De rechtspositie van de jeugdige verdachte op ZSM. *Stafblad* Maart 2014 pp. 26-32 Sdu Uitgevers.
- Ministerie van Veiligheid en Justitie (2012). Landelijk instrumentarium Jeugdstrafrechtssketen (LIJ). Leidraad in de keten. Den Haag: MinVenJ.
- Moonen, X., Wit, M. de, & Hoogeveen, M. (2011). Mensen met een licht verstandelijke beperking in aanraking met politie en justitie. *PROCES* 90(5), pp. 235-250.
- Moonen, X. & Rispens, I. (2014). De politie en mensen met een licht verstandelijke beperking. In Kaal H., Overvest, N. & M. Broertjes, M. (red.), *Beperkt in de keten: mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtssketen* (pp. 83-96). Den Haag: Boom/ Lemma.
- Nieuwenhuijzen, M. van (2004). *Social information processing in children with mild intellectual disabilities*. Proefschrift: Universiteit Utrecht.
- Nieuwenhuijzen, M. van (2012). De (h)erkenning van jongeren met een lichte verstandelijke beperking-Een overzicht van de stand van zaken. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met een verstandelijke beperking*. Assen: 38(3)
- Poort, P. Bosker, J. & Agema, M. De reclassering en licht verstandelijk beperkte cliënten, *PROCES* (5), pp. 262-273.

- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ), (2011). *Zorg voor ingesloten licht verstandelijk beperkte jongeren*: Den Haag: RSJ.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ), (2013). *Het Jeugdstrafproces: toekomstbestendig!* Den Haag: RSJ.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ), (2013). *Advies aan de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*, Den Haag: RSJ.
- Rap, S. & Weijers, I. (2011) *De jeugdstrafzitting: een pedagogisch perspectief. De communicatie tussen jeugdrechter en jeugdige verdachte*. Den Haag: Raad voor de Rechtspraak. Research Memoranda nummer 2, jaargang 7.
- Roos, J. (2014). Kenmerken en implicaties van een licht verstandelijke beperking. In Kaal H., Overvest, N. & Boertjes, M. (red.), *Beperkt in de keten: mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtsketen* (pp. 21-40). Den Haag: Boom/Lemma.
- Segeren, M. & Fassaert, T. (2014), *In de Nesten (2014) Analyse van de voorgeschiedenis van een groep jongvolwassen gewelddadige veelplegers uit Amsterdam*. Amsterdam: GGD.
- Spanjaard, H. & van der Put, C. (2012). Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtsketen. *Proces 2012 91(5)*, (pp.355-370). Den Haag: Boom.
- Teeuwen, M. (2012). *Verraderlijk gewoon. Licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. Amsterdam: SWP.
- Teeuwen, M. & Verhoeff, A. P. (2009). *Zware bagage: psychosociale problemen en verstandelijke beperkingen bij Amsterdamse jeugd: een inventariserend onderzoek*. GGD Amsterdam/Universiteit van Amsterdam.
- Thomas, M.S. et al (2016). *Snel, Betekenisvol en Zorgvuldig. Een tussenevaluatie van de ZSM-werkwijze*. Universiteit Utrecht.
- Vermaas, P. (2014). Hoe raken we hen? De kansen van het adolescentenstrafrecht. *Tijdschrift Opportuun (OM) mei 2014* pp. 18-19.
- Weijers, I., Hepping, K. & Kampijon, M. (2010). *Jeugdige veelplegers*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Wingerden, S. van, Moerings, M. & Wilsem, J. van (2011). *Recidiverisico en straftoemeting*. Den Haag: Raad voor de Rechtspraak. Research Memoranda nummer 3, jaargang 7.
- Wit, d. M., Moonen, X., & Douma, J. (2011). *Richtlijn effectieve interventies LVB*. Utrecht: Dekkers.
- Geraadpleegde websites:
www.rechtspraak.nl geraadpleegd 30-01-2017
www.judex.nl/rechtsgebied/strafrecht. Geraadpleegd 14-03-2017
www.kfz.nl/projecten/call-2016-50. Geraadpleegd 21-10-2016
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:378:0008:0010:EN:PDF>.

Verklaring van gehanteerde afkortingen

3RO	De drie Reclasserings Organisaties (Reclassering Nederland, Inforsa, Leger des Heils)
ASR	Adolescentenstrafrecht
BTO	Bevel Tot Ophouden
BVH	BasisVoorziening Handhaving
Doc	(Justitiële) Documentatie
EVRM	Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens
HALT	Het Alternatief
IVS	InVerzekeringStelling
JGZ	Jeugd Gezin en Zeden
KPC	Ketenprocescoördinator
OvJ	Officier van Justitie
OM	Openbaar Ministerie
OTP	Oproep Ten Parkette
PGA	PersoonsGebonden Aanpak
PV	Proces-Verbaal
RSJ	Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming
RvdK	Raad voor de Kinderbescherming
SCIL	SCreener voor Intelligentie en LVB
TOM	Taakstraf Openbaar Ministerie
TRIP	Transactie In persoon
TUL	Vordering tot Ten Uitvoer Legging door het openbaar ministerie
VVC	Veel Voorkomende Criminaliteit
WSG	William Schrikker Groep
ZM	Zittende Magistratuur
ZSM	<i>Zo Selectief Snel Samen Slim Simpel en Samenlevingsgericht Mogelijk</i>

Het NSCR maakt deel uit van de
Nederlandse Organisatie voor
Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

Bezoekadres:
Initium
De Boelelaan 1077a
1081 HV Amsterdam

Postadres:
Postbus 71304, 1008 BH Amsterdam
Telefoon 020 59 85239
Fax 020 59 83975
nscr@nscr.nl
www.nscr.nl

nscr

Nederlands Studiecentrum
Criminaliteit en Rechtshandhaving